

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Táňa Čapková

**TRESTNÝ ČIN ZNÁSILNĚNÍ –
TRESTNĚPRÁVNÍ A KRIMINOLOGICKÉ
ASPEKTY**

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. JUDr. Tomáš Gřivna, Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 26. 3. 2012

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Datum: 26. 3. 2012

.....

podpis diplomanta

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych na tomto místě poděkovala předně vedoucímu mé práce doc. JUDr. Tomáši Gřivnovi, Ph.D. za jeho cenné rady a náměty a dále pak kpt. Mgr. Petru Rozumovi, vrchnímu komisaři Policie ČR, za jeho ochotu a odborné konzultace.

OBSAH:

ÚVOD	1
1 ZNÁSILNĚNÍ.....	3
1.1 Sexuální násilí z pohledu historie.....	3
1.2 Znásilnění v období válek a ozbrojených konfliktů	5
1.3 Vývoj právní úpravy trestného činu znásilnění od vzniku ČR.....	5
1.4 Trestný čin znásilnění dle současné právní úpravy	9
1.5 Typologie znásilnění.....	15
1.6 Znásilnění z pohledu statistiky	17
2 PACHATEL.....	21
2.1 Osobnost pachatele	22
2.2 Typologie pachatele.....	25
2.3 Predikce vývoje pachatele	26
3 OBĚŤ	29
3.1 Viktimizace.....	31
3.1.1 Akutní reakce na stres a posttraumatická stresová porucha.....	32
3.1.2 Sekundární viktimizace	34
3.2 Viktimnost	37
3.3 Typologie obětí.....	38
3.4 Zákon o obětech trestných činů	39
3.5 Pomoc obětem trestného činu znásilnění.....	44
3.5.1 Laická pomoc	44
3.5.2 Psychologická pomoc.....	45
3.5.3 Sociální pomoc	46
3.5.4 Právní pomoc.....	47
4 KONTROLA KRIMINALITY	48
4.1 Represivní strategie	48
4.2 Preventivní strategie	49
5 VYŠETŘOVÁNÍ TRESTNÉHO ČINU ZNÁSILNĚNÍ	53

6	NÁVRHY DE LEGE FERENDA	57
6.1	Trestní sazba	57
6.2	Kvalifikovaná skutková podstata.....	58
6.3	Trestní stíhání se souhlasem poškozeného	59
6.4	Vykázání obžalovaného z jednací síně po dobu výslechu svědka.....	59
	ZÁVĚR.....	61
	POUŽITÉ ZDROJE	63
	POUŽITÉ ZKRATKY	66
	RESUMÉ.....	67
	ABSTRACT	68
	KLÍČOVÁ SLOVA/KEY WORDS.....	69

ÚVOD

Tato diplomová práce je zaměřena na trestněprávní a kriminologické aspekty trestného činu znásilnění - na jeho právní úpravu, okolnosti jeho geneze, jeho pachatele a oběť, jeho kontrolu a problematiku jeho odhalování. O tomto tématu jsem se rozhodla psát především z důvodu jeho značné společenské závažnosti.

V první kapitole si kladu za cíl prezentovat historické souvislosti vývoje tohoto trestného činu od počátků lidské společnosti, kdy jedinou obranou proti bezpráví jím způsobenému byla svépomoc, do dnešní doby, kdy je zájem na potrestání jeho pachatele zájmem veřejným. Po rozebrání a komparaci jednotlivých právních úprav, které v této oblasti následovaly po vzniku samostatné Československé republiky, bude tato kapitola pokračovat rozbořem skutkové podstaty trestného činu znásilnění dle současné právní úpravy a to s využitím judikatury Nejvyššího soudu ČR, která dává odpověď na mnoho výkladových problémů, které se v této oblasti vyskytují. První kapitola bude zakončena rozbořem jednotlivých typů znásilnění a statistickými údaji včetně jejich promítnutí do grafů.

V druhé kapitole se budu zabývat pachatelem tohoto druhu trestné činnosti, především jeho osobností a typologií pachatelů. Závěr této kapitoly bude věnován individuální predikci dalšího chování pachatele a jejím metodám.

Třetí kapitola bude zacílena na oběť znásilnění, právní úpravu jejího statusu, její procesní oprávnění coby poškozeného, proces stávání se obětí a jejich typologii. Zaměřím se velmi detailně především na problematiku sekundární újmy oběti a dále na návrh zákona o obětech trestných činů, který za předpokladu jeho schválení přinese velmi pozitivní změnu pro postavení oběti v rámci trestního řízení. V závěru této kapitoly se pokusím vytyčit základní aspekty pomoci oběti znásilnění. Této kapitole bych ve své práci chtěla věnovat nejvíce pozornosti a to především z důvodu aktuálnosti problematiky práv a ochrany obětí.

Ve čtvrté kapitole se zaměřím na kontrolu tohoto druhu kriminality. Především se pak budu zabývat možnostmi ukládání represivních opatření pachateli a dále pak preventivními opatřeními, ke kterým lze v této oblasti přistoupit.

Pátá kapitola bude pojednávat o vyšetřování trestného činu znásilnění, jeho procesních aspektech a úkonech specifických pro vyšetřování tohoto činu, zvláště pak zaměřím svou pozornost na expertizu z oblasti forenzní genetiky, která má při zjišťování pachatele znásilnění značný význam.

V poslední kapitole bych chtěla shrnout poznatky získané při psaní této práce ve svých návrzích de lege ferenda. Ty budou zacíleny především do těch oblastí, které v průběhu své práce označím za problematické.

1 ZNÁSILNĚNÍ

Pokud chceme nějakou problematiku poznat opravdu dobře, musíme se nejprve zaměřit na její historii. Fenomén sexuálního násilí můžeme sledovat napříč celou historií lidstva. Počínaje obdobími, kdy bylo zcela běžné a únos ženy byl nejtypičtějším způsobem opatření si ženy, přes starověk, středověk a též i novověk, kdy znásilňování bylo jevem typickým zejména pro období válek a vojenských konfliktů. Ač se lidská společnost může zdát století od století více a více civilizovanou, sexuální násilí v ní i nadále přetrvává. Nejsem jediná, kdo si pokládá otázku, proč tomu tak je. Existuje celá řada studií, knih a článků, které se tímto tématem zabývají. Zkoumají znásilnění z hlediska práva, psychologie, kriminologie či medicíny. Je důležité se tímto tématem zabývat a to jak z hlediska oběti, pro niž je znásilnění silně traumatizujícím zážitkem, který ji může poznamenat na celý život, tak z hlediska pachatele, který se vyznačuje vysokým stupněm společenské nebezpečnosti. Pro svou závažnost a především pro negativní vliv, který má na oběť, patří znásilnění k nejvíce a nejdetailněji prozkoumaným trestným činům.

1.1 Sexuální násilí z pohledu historie

Jak jsem již zmínila výše, v počátečních obdobích lidstva bylo běžné opatřit si ženu násilným způsobem. Ke změně došlo až se vznikem institutu manželství, avšak tato změna nesměřovala ke zlepšení postavení ženy. V období před naším letopočtem bylo panenství ženy vnímáno pouze jako jakási komodita – taková nevěsta měla nejvyšší cenu. Ve většině tehdejších společností byla trestem povinnost násilníka vzít si znásilněnou za manželku, a pokud to nebylo možné, znamenalo to pro násilníka smrt. V Babylónii existovala též možnost tzv. odplatného znásilnění, které bylo spácháno na sestře násilníka.¹ O znásilnění hovoří též Starý zákon a to konkrétně ve 22. kapitole Deuteronomia. Starý zákon považoval znásilnění za újmu na cti rodiny a mimo jiné umožňoval také ukamenování znásilněné a to byla-li znásilněna ve městě, jelikož podle Starého zákona se předpokládalo, že dívka nekřičela a nebránila se, protože jinak by ji určitě někdo slyšel a přišel jí na pomoc.² O znásilnění se dále zmiňuje také krétský Grotynský zákoník z pátého století př. n. l., který velmi podrobně určuje

¹ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, 2008, ISBN 978-807-3451-615. s. 10 - 12.

² Deuteronomium, 22. kapitola. *Bible svatá Online* [online]. [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: <http://www.etf.cuni.cz/~rovnanim/bible/k/Dt22.php>

výši finančního odškodnění za znásilnění ženy či muže v závislosti na jejich sociálním postavení (svobodná osoba, poddaný, otrok). Fakt, že byl udělován trest i za znásilnění závislé osoby, vycházel z toho, že toto bylo vnímáno jako urážka na cti pána této závislé osoby. Ke změně postavení ženy ve společnosti dochází až v raně křesťanské společnosti v souvislosti s rozvojem tzv. mariánského kultu, tedy kultu uctívání Panny Marie, ale i navzdory tomu je odpovědnost za dosažení spravedlnosti stále pouze v rukou rodiny oběti.

Později, v období raného feudalismu, bylo také celkem běžné unést a znásilnit dceru z vlivného rodu a tím zvýšit své společenské postavení.

Změnu přináší až anglické zvykové právo, které poprvé definuje trestný čin znásilnění jako *"nezákonnou pohlavní znalost ženy starší deseti let ze strany muže, který není jejím manželem, za použití síly a proti její vůli nebo bez jejího vědomého svolení nebo v případě, že toto svolení je vynuceno silou nebo strachem z okamžitého ublížení na zdraví."* K dalším změnám pak v Anglii dochází v průběhu 12. a 13. století, kdy konečně dochází k průlomům ve vnímání znásilnění jako zločinu. Nejprve je právo podat stížnost uděleno pouze oběti, následně je tento čin zařazen mezi ty zločiny, u kterých má žalobní legitimaci kromě oběti také stát.³

V českých zemích se v 11. století začíná omezovat svépomoc při dosahování spravedlnosti za spáchaný delikt pomocí Dekretů Břetislavových, avšak i nadále zůstává odpovědnost za potrestání pachatele některých činů, mezi které patří i znásilnění, na bedrech rodiny oběti. Soukromý charakter trestního práva je v průběhu let i na našem území postupně překonáván a delikty odporující veřejnému zájmu, mezi které patřilo znásilnění již v době předhusitské, postupně podléhají trestnímu stíhání ze strany veřejné moci, kterou tvořili úředníci pověřeni králem, například purkrabí hradů. V době stavovské se již znásilnění, neboli násilné smilstvo či violentia, považuje za hrdelní zločin. V rámci vývoje v 16. - 18. století však tvořili značnou část spáchaných sexuálně motivovaných zločinů především bigamie, mimomanželský styk, incest či sodomie. Z právních předpisů bych především zmínila Koldínův zákoník (1569) a dále pak rakouské právní předpisy: Constitutio Criminalis Ferdinanda (1656), Constitutio Criminalis Theresiana (1768), který byl první skutečnou rekonstrukcí českého trestního práva, Všeobecný zákoník o zločinech a trestech Josefa II. (1787), v rámci kterého dochází poprvé

³ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, 2008, ISBN 978-807-3451-615. s. 10 - 12.

k uplatnění zásad nullum crimen sine lege a nulla poena sine lege a Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích (1852), který na našem území platil až do roku 1950.⁴

1.2 Znásilnění v období válek a ozbrojených konfliktů

V období válek a ozbrojených konfliktů znásilnění bylo a je velmi rozšířeným fenoménem a to z rozličných důvodů: jedná se jak o odměnu pro vojáky vítězné strany, tak o formu potrestání nepřítele či vyjádření jeho podrobení. V roce 2008 byla jednomyslně schválena rezoluce OSN 1820, podle které je znásilnění nově považováno za válečnou zbraň. Násilí na ženách v některých oblastech dosáhlo takových rozměrů, že ho OSN označila za součást válečné taktiky a ohrožení mezinárodní bezpečnosti. OSN touto rezolucí reagovala na nezvykle vysokou míru sexuálního násilí během ozbrojených konfliktů především v oblasti Dárfúr (Súdán), dále v Demokratické republice Kongo, Rwandě či Libérii.⁵

1.3 Vývoj právní úpravy trestného činu znásilnění od vzniku ČSR

Po vzniku samostatné Československé republiky vyvstala potřeba upravit otázku právního řádu nově vzniklého státu. Na tu dala odpověď tzv. recepční norma, tedy zákon č. 11/1918 Sb., v rámci které byla vyjádřena kontinuita k předchozímu právnímu řádu. Mimo jiné tedy i nadále platil **Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích (117/1852 ř. z.)** pro Čechy a **Uherský trestní zákon** z roku 1878 pro Slovensko.⁶ Ve své práci se nadále zaměřím pouze na českou právní úpravu. Trestným činem znásilnění se zabývala hlava XIV., která pojednávala o násilném smilstvu, zprznění a jiných těžkých případech smilstva v § 125 – 133.

Násilné smilstvo

§ 125

Kdo osobu ženskou nebezpečným vyhrožováním, skutečně vykonaným násilím nebo lstivým omámením smyslů učiní neschopnou, aby mu odpor činila a v stavu tomto jí zneužije k mimomanželské souloži, dopustí se zločinu násilného smilstva.

⁴ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3., nezměn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 978-802-1040-564. s. 3 - 15.

⁵ Rape: Weapon of war. In: *OHCHR* [online]. © 1996-2012 [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: <http://www.ohchr.org/en/newsevents/pages/rapeweaponwar.aspx>

⁶ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3., nezměn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 978-802-1040-564. s. 36.

§ 126

Trestem násilného smilstva jest těžký žalář mezi pěti a deseti lety. Vzešla-li z toho násilí osobě, jíž ublíženo, důležitá škoda na zdraví, nebo dokonce na životě, prodlouženo buď trvání trestu na dobu mezi deseti a dvaceti lety. Byla-li osobě, jíž bylo ublíženo, zločinem tím způsobena smrt, tresce se těžkým žalářem doživotním.

§ 127

Mimomanželská soulož, předsevzatá s osobou ženskou, která bez přičinění pachatelova jest bezbranná nebo bez sebe, anebo která ještě nedokonala čtrnáctý rok věku svého, budiž též pokládána za smilstvo násilné a potrestána buď podle § 126.

V prvních třech paragrafech nalezneme právní úpravu znásilnění, v následných pak pohlavního zneužití (**zprznění**), soulože mezi příbuznými (**zprznění krve**) či například trestného činu **smilstva proti přírodě** (trestnost homosexuality). Základní odlišnost právní úpravy trestného činu znásilnění v rámci tehdejších a dnešní právní úpravy můžeme spatřovat především v omezení předmětu trestného činu – obětí se může stát pouze žena, s tím, že jí nemůže být vlastní manželka pachatele a ve výši trestu odnětí svobody, který lze za spáchání *násilného smilstva* uložit.

Vzhledem k nejednotnosti právní úpravy (dva kodexy) byly roku 1921 zahájeny práce na unifikaci trestního práva, které ale ve výsledku nebyly úspěšné. Nový trestní zákoník byl nakonec schválen až 12. července 1950 coby **zák. č. 86/1950 Sb., trestní zákon**. Trestný čin znásilnění zde nalezneme v § 238 zařazeném do hlavy VII. – trestné činy proti svobodě a důstojnosti člověka, oddílu druhého – trestné činy proti důstojnosti člověka.

§ 238

Znásilnění

(1) Kdo násilím nebo pohrůžkou bezprostředního násilí donutí ženu k souloži, nebo kdo k takovému účelu zneužije její bezbrannosti, bude potrestán odnětím svobody na pět až na deset let.

- (2) Odnětím svobody na deset až na dvacet let bude pachatel potrestán,
- a) má-li čin uvedený v odstavci 1 za následek těžkou újmu na zdraví, nebo
 - b) je-li tu jiná zvláště přitěžující okolnost.
- (3) Odnětím svobody na doživotí bude pachatel potrestán, má-li čin uvedený v odstavci 1 za následek smrt.

Zařazení trestných činů proti svobodě a důstojnosti člověka až do hlavy sedmé z deseti velmi výstižně vypovídá o prioritách tehdejších zákonodárců, kterými byli především ochrana lidově socialistické republiky a její výstavby a majetku, tedy především byla chráněna práva společnosti a teprve pak až práva jednotlivců. Ustanovení jsou formulována velmi volně a nechávají tak široké pole působnosti pro soudní výklad. Stejně jako u předešlé právní úpravy z dob Rakousko-Uherska, i zde se předpokládá, že obětí se může stát pouze žena. Zmínila bych zde také výši trestní sazby trestu odnětí svobody, která se od předešlé právní úpravy neodchyluje a je podstatně vyšší, než sazba, kterou umožňuje uložit současný trestní zákoník. Dle mého názoru je současná horní hranice trestu odnětí svobody za znásilnění nedostatečná vzhledem k vysoké nebezpečnosti činu a především pak vzhledem k dopadům, který má tento čin na další život oběti. Trest odnětí svobody na doživotí, obsažený v § 238 odst. 3 by se sice mohl zdát neúměrně vysoký, ale z jiného pohledu bychom mohli hovořit o přílišné mírnosti současné horní hranice trestu odnětí svobody, která je nastavena na 18 let a to také pouze v případě, že pachatel svým jednáním způsobí smrt oběti. K této problematice se ještě vrátím v rámci následujících kapitol.

V roce 1960 došlo k přeměně státního zřízení Československé republiky z lidové na socialistickou republiku, s tím se pojí schválení nové ústavy a provedení mnoha novelizací a rekodifikací, včetně vytvoření nového **trestního zákona č. 140/1961 Sb.**, který mnohonásobně novelizovaný existoval až do 31. 12. 2009, kdy byla přijata současná právní úprava. Trestný čin znásilnění zde byl zařazen jako § 241 do hlavy VIII., která upravovala trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti, oddílu druhého, který obsahoval trestné činy proti lidské důstojnosti.

§ 241

Znásilnění

- (1) Kdo násilím nebo pohrůžkou bezprostředního násilí donutí ženu k souloži, nebo kdo k takovému účelu zneužije její bezbrannosti, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až osm let.
- (2) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán,
- a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví, nebo
 - b) spáchá-li takový čin na ženě mladší než patnáct let.
- (3) Odnětím svobody na deset až patnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

V původním nenovelizovaném znění můžeme oproti předchozí právní úpravě nalézt především dvě změny. Předně se jedná o specifikaci kvalifikované skutkové podstaty, kdy v odst. 2 písm b) již není uvedena široká a volně vyložitelná fráze: *je-li tu jiná zvláště přitěžující okolnost* a nově je zde ustanoveno, že vyšší trest odnětí svobody dostane osoba, která se dopustí znásilnění na osobě mladší 15 let, čímž je osobám pod touto věkovou hranicí poprvé přímo přiznána zvláštní ochrana jejich práv v této oblasti. Další změnou je podstatné snížení horních sazeb trestu odnětí svobody, kdy především došlo k odstranění doživotního trestu odnětí svobody za způsobení smrti oběti.

Jak jsem již zmínila, zák. č. 140/1961 Sb. byl mnohokrát novelizován. Bezesporu nejdůležitější novelou byl **zák. č. 144/2001 Sb.**, který přinesl velmi výraznou změnu týkající se charakteristiky oběti znásilnění. Doposud přímo z dikce zákona vyplývalo, že obětí znásilnění se může stát pouze žena, což byl závažný nedostatek, jelikož znásilnění muže, které je stejným zásahem do psychické a fyzické integrity jedince, jako znásilnění ženy, bylo posuzováno pouze jako vydírání či omezování osobní svobody, s čímž se pojí možnost uložení méně závažné sankce, resp. nižší horní hranice trestu odnětí svobody, který lze pachateli uložit. Tato novela změnila ve formulaci ve větě *Kdo násilím nebo pohrůžkou bezprostředního násilí donutí ženu k souloži,...* na *Kdo násilím nebo pohrůžkou bezprostředního násilí donutí jiného k souloži,....* díky čemuž může byla odstraněna tato výrazná vada právní úpravy.⁷

⁷ NOVOTNÝ, František. *Trestní zákoník 2010: stav k 1.4.2010 : komentář, judikatura, důvodová zpráva*. Praha: Eurounion, 2010, ISBN 978-807-3170-844. s. 338.

Současná právní úprava byla přijata 8. ledna 2009 po několikaletých rekonstrukčních snahách jako **zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník**. V souvislosti s ní došlo také k vlně novelizací dalších trestněprávních předpisů, především trestního řádu, zákona o soudnictví ve věcech mládeže a dalších. Trestní zákoník je v platnosti od 1. ledna 2010.

1.4 Trestný čin znásilnění dle současné právní úpravy

Současná právní úprava trestného činu znásilnění se nachází v § 185 trestního zákoníku (TZ). Systematicky je pro svou závažnost řazena na první místo mezi trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, které nalezneme v hlavě III. zvláštní části TZ. Dle mého názoru je nově vytvořená systematika velmi vhodná, zařazením do zvláštní hlavy oddělujeme sexuálně motivované trestné činy od ostatních činů omezujících osobní svobodu či porušujících morální zásady a právě tím je vyzdvížena závažnost těchto činů. Ze současného řazení trestných činů ve zvláštní části lze také vyčíst, že oproti dřívějším dobám se dnes klade důraz především na ochranu práv jednotlivce, ostatní práva a zájmy jsou ochraňovány až na druhém místě.

Základní skutkovou podstatu tohoto trestného činu nalezneme v odstavci prvním, který je rozdělen na dvě aliny, kvalifikovanou skutkovou podstatu pak nalezneme v odstavcích dva až čtyři daného ustanovení. Z dikce prvního odstavce vyplývá, že se jedná o trestný čin úmyslný, v rámci trestního řízení je tedy třeba prokázat, že pachatel svým konáním úmyslně směřoval ke spáchání jednání, které naplňuje skutkovou podstatu znásilnění. Soudy se zde potýkají nejčastěji s argumentem, že pachatel nepovažoval odpor oběti za vážně myšlený. Tuto otázku je třeba vždy posoudit ad hoc v závislosti na konkrétním případě, význam zde bude hrát nejen výpověď oběti, ale také znalecký posudek z oblasti psychologie a psychiatrie. U kvalifikované skutkové podstaty se však již úmysl na straně pachatele nevyžaduje, proto pokud například pachatel tvrdí, že nevěděl, že jeho oběť je mladší 15 let, nebude na tuto okolnost brán zřetel, resp. tato okolnost vůbec nebude předmětem dokazování.

§ 185

Znásilnění

- (1) Kdo jiného násilím nebo pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, nebo
kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti,
bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let.
- (2) Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1
- a) souloží nebo jiným pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží,
 - b) na dítěti, nebo
 - c) se zbraní.
- (3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán,
- a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na dítěti mladším patnácti let,
 - b) spáchá-li takový čin na osobě ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení, zabezpečovací detence, ochranné nebo ústavní výchovy anebo v jiném místě, kde je omezována osobní svoboda, nebo
 - c) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví.
- (4) Odnětím svobody na deset až osmnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.⁸
- (5) Příprava je trestná⁹

Objektem trestného činu znásilnění je lidská důstojnost a svoboda rozhodování v pohlavních vztazích. Předmětem – tedy obětí může být žena i muž a to bez ohledu na osobní charakteristiky, jako je věk, vzdělání, způsob života atp. či vzájemný vťah mezi pachatelem a obětí.¹⁰

⁸ Hovoříme zde o smrti způsobené z nedbalosti. Pokud by usmrcení oběti bylo úmyslné, například ze strachu z odhalení, jednalo by se souběh trestného činu znásilnění a trestného činu vraždy. Zda by šlo o souběh vícečinný či jednočinný by se posuzovalo v závislosti na tom, zda pachatel měl v úmyslu usmrtit oběť již od počátku, nebo zda tento úmysl pojal až průběhu znásilnění nebo po jeho dokonání.

⁹ Dle § 20 odst. 1 TZ je příprava trestná, pokud směřovala ke spáchání zvlášť závažného zločinu, jestliže to trestní zákoník u příslušného trestného činu výslovně stanoví.

¹⁰ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 2. vyd. Praha: Leges, 2010, Student (Leges). ISBN 978-80-87212-49-3. s. 548-552.

Objektivní stránku tohoto trestného činu tvoří dvě jednání - zaprvé užití násilí, pohrůžky násilí, pohrůžky jinou těžkou újmou anebo zneužití bezbrannosti a zadruhé vykonání pohlavního styku.

To znamená, že pachatel musí svým jednáním překonat vážně míněný odpor oběti, což bude splněno i pokud oběť přestane klást odpor z důvodu například strachu či vyčerpanosti. Pokud má za to, že odpor oběti je pro jeho nízkou intenzitu pouze předstíraný a prokáže-li se tato skutečnost, nebude pachatel trestně odpovědný, jelikož by se jednalo o skutkový omyl negativní upravený § 18 odst. 1 TZ. Dle tohoto ustanovení nejedná úmyslně ten, kdo při spáchání činu nezná ani nepředpokládá jako možnou skutkovou okolnost, která je znakem trestného činu. Trestně odpovědný však pachatel bude v případě, kdy slabý či chybějící odpor oběti bude způsoben nízkou fyzickou a psychickou vyspělostí oběti. Odpor oběti může být kromě užití násilí překonán pohrůžkou násilí, čímž se dle usnesení Nejvyššího soudu 7 Tdo 1051/2011 rozumí *"jak pohrůžka bezprostředního násilí, tak i pohrůžka násilí, které má být vykonáno nikoli ihned, ale teprve v bližší nebo vzdálenější budoucnosti. K naplnění znaku násilí je nutné požadovat, aby šlo o takovou pohrůžku, z níž by bylo patrné, že násilí bude použito, nepodrobí-li se napadená osoba vůli útočníka"*¹¹ nebo pohrůžkou jiné těžké újmy, které může dle téhož usnesení spočívat *"v hrozbě způsobení majetkové újmy, vážné újmy na cti a dobré pověsti, směřovat k rozvratu manželství nebo rodinného života apod. Jinou těžkou újmou může být i zahájení trestního stíhání v důsledku oznámení trestného činu, jímž pachatel poškozenému hrozí, a nutí ho tak něco konat, opominout nebo trpět. Je přitom nerozhodné, zda se poškozený trestné činnosti, jejímž oznámením se hrozí, dopustil či nikoli. Při posuzování, zda jde o jinou těžkou újmu, je nutno přihlížet k osobním poměrům napadeného, k jeho vyspělosti, zkušenostem, psychickému stavu apod."*. O zneužití bezbrannosti, tedy stavu, kdy oběť nemůže klást odpor, se bude jednat, pouze pokud pachatel bezbrannost oběti nezpůsobil svým jednáním, navození stavu bezbrannosti pachatelem užitím lsti nebo jiným obdobným způsobem by se, jak je uvedeno v ustanovení § 119 TZ, považovalo za použití násilí. Stav bezbrannosti může být způsoben požitím alkoholu či jiné návykové látky, může jím však být také spánek, mdloby, bezvědomí atd.

V případě osoby mladší 15 let může být problematické určit, zda se pachatel dopustil znásilnění nebo pohlavního zneužití, pokud se tato osoba nebude bránit vůbec. Jak judikoval

¹¹ 7 Tdo 1051/2011

Nejvyšší soud v usnesení 11 Tdo 1127/2009: *"Zneužití bezbrannosti může spočívat také v tom, že pachatel vědomě spáchá útok vůči poškozenému, který je vlivem nízké fyzické a duševní vyspělosti výrazně omezen v možnostech účinných projevů odporu vůči jednání pachatele."*¹² Tedy vykonáním soulože na dítěti velmi nízkého věku, které není schopno plně pochopit pachatelovo jednání, nebude i přes nedostatek odporu na straně oběti považováno za pohlavní zneužití, ale za znásilnění.

Aby byla naplněna skutková podstata, musí dojít ještě k druhému jednání - vykonání pohlavního styku. Za pohlavní styk kromě soulože, kterou se rozumí spojení pohlavních orgánů muže a ženy, považujeme též styk provedený způsobem srovnatelným se souloží (orální sex - felace, cunnilingus, anální sex - coitus analis či digitální penetrace) a také další jiné způsoby ukájení se na těle oběti (ohmatávání či líbání pohlavních orgánů atp.). Otázkou, zda lze digitální penetraci, tedy pronikání prstu do pochvy ženy a následné pohybování s ním, považovat za styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, se zabýval Nejvyšší soud v usnesení 3 Tdo 1305/2005, kde judikoval, že *"taková sexuální agrese musela pro poškozenou z psychologického i fyzického hlediska nepochybně představovat obdobný traumatický zážitek jako při násilné souloži. Inkriminovaným jednáním bylo nepochybně zasaženo právo člověka svobodně rozhodovat o svém pohlavním životě, k jehož ochraně jako společenského zájmu ustanovení § 185 TZ slouží. Lze proto shrnout, že rovněž v případech, kdy pachatel násilným jednáním překoná odpor ženy a donutí ji, aby strpěla zasouvání jeho prstu (či prstů) do pochvy, dopouští se jednání, jež má povahu jiného obdobného pohlavního styku jako jednoho ze znaků objektivní stránky skutkové podstaty trestného činu znásilnění."*¹³ Totéž judikoval Nejvyšší soud také v usnesení 7 Tdo 841/2010¹⁴. Pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží se Nejvyšší soud dále zabýval také v usnesení 3 Tdo 535/2009, kdy dovodil, že *"rovněž v případech, kdy pachatel násilným jednáním překoná odpor druhé osoby a donutí ji, aby strpěla stimulaci svého pohlavního orgánu ústy pachatele, dopouští se jednání, jež má povahu jiného obdobného pohlavního styku. Nemusí tedy jít jen o způsob ukájení se s jinou osobou spočívající výlučně v tom, že dojde k zavedení údu pachatele do úst takové osoby."*¹⁵ Nejvyšší soud se tak vypořádal s námitkou dovolatele, že stimulací pohlavního údu poškozeného se nedopustil znásilnění.

¹² 11 Tdo 1127/2009

¹³ 3 Tdo 1305/2005

¹⁴ 7 Tdo 841/2010

¹⁵ 3 Tdo 535/2009

V případě, že k pohlavnímu styku nedojde a zároveň dojde k zániku trestnosti pokusu trestného činu znásilnění na základě splnění podmínek stanovených § 21 TZ¹⁶, může být pachatel přesto trestně odpovědný a to za tzv. kvalifikovaný pokus, který naplní skutkovou podstatu trestného činu vydírání (§ 175 TZ).¹⁷

K zániku trestnosti pokusu znásilnění se ve svém usnesení 4 Tdo 592/2011 vyjádřil Nejvyšší soud takto: *"Teorie trestního práva a rozhodovací praxe soudů při určení, zda došlo k zániku trestnosti pokusu trestného činu., rozlišuje, zda se jedná o tzv. neukončený pokus či tzv. pokus ukončený. O neukončený pokus půjde tehdy, jestliže pachatel ještě neučinil vše, co pokládal za potřebné k dokonání trestného činu. Tím, že dobrovolně v jednání nepokračuje, současně odstraňuje i nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem z podniknutého pokusu. O ukončený pokus jde, jestliže pachatel učiní vše, co pokládá za nezbytné k dokonání trestného činu, avšak k jeho dokonání přesto nedojde. V takovém případě pachatel zpravidla nemá možnost splnit podmínky zániku. Možnost splnit tyto podmínky u ukončeného pokusu má pachatel jen v těch výjimečných případech, kdy mezi jeho jednáním a způsobením zamýšleného následku podle povahy použitého prostředku a podle záměru pachatele zbývá ještě určitá doba, ve které je možno následku zabránit. V takovém případě nestačí pouhé zdržení se dalšího jednání jako u neukončeného pokusu, nýbrž je třeba dobrovolného aktivního zásahu pachatele k odvrácení nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem z podniknutého pokusu, popř. je třeba dobrovolně učinit o pokusu oznámení v době, kdy takové nebezpečí mohlo být ještě odstraněno příslušným orgánem. K zániku trestnosti pokusu trestného činu znásilnění v případě, že by se jednalo o neukončený pokus, by mohlo dojít za situace, kdy by se obviněný dobrovolně zdržel dalšího jednání, které považoval za potřebné k dokonání trestného činu, tzn. že by obviněný nadále nepokračoval v násilném jednání vůči poškozené v případě, že by si byl vědom, že mu k dokonání trestného činu nic nebrání."*¹⁸

Pachatelem znásilnění se může stát jakákoli trestně odpovědná fyzická osoba. Jelikož se jedná o trestný čin, jehož skutková podstata spočívá ve více jednáních, případně

¹⁶ Dle § 21 TZ trestní odpovědnost za pokus trestného činu zaniká, jestliže pachatel dobrovolně upustil od dalšího jednání směřujícího k dokonání trestného činu a odstranil nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému trestním zákonem z podniknutého pokusu trestného činu anebo učinil o pokusu oznámení státnímu zástupci či policejnímu orgánu v době, kdy nebezpečí ještě mohlo být odstraněno.

¹⁷ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 2. vyd. Praha: Leges, 2010, Student (Leges). ISBN 978-80-87212-49-3. s. 548-552.

¹⁸ 4 Tdo 592/201

spolupachatelství tak může mít dvě formy - oba spolupachatelé naplní všechny znaky skutkové podstaty znásilnění - tedy se oba dopustí násilného jednání a vykonání pohlavního styku anebo se každý ze spolupachatelů dopustí pouze jednoho jednání, která ve svém celku naplní skutkovou podstatu znásilnění - tedy jeden ze spolupachatelů se dopustí násilného jednání a druhý vykoná pohlavní styk.¹⁹

Subjektivní stránka vyžaduje úmyslné zavinění.²⁰

V ustanovení § 185 se dále vyskytují další pojmy, které je třeba pro úplnost vysvětlit. Těmito pojmy jsou:

- a) dítě
- b) spáchání trestného činu se zbraní
- c) těžká újma na zdraví

Ad a) Za dítě je dle § 126 TZ považována osoba mladší osmnácti let, nestanoví-li trestní zákon jinak. Specifickou kategorií je dítě mladší 15 let. Dítětem přestává být daná osoba v den svých 18. narozenin. Spáchání trestného činu znásilnění na dítěti a na osobě mladší 15 let jsou tzv. okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby, jelikož těmto osobám je poskytována zvláštní ochrana za účelem zajištění jejich řádného duševního a mravního vývoje.

Ad b) Dle § 118 TZ je trestný čin spáchán se zbraní, pokud pachatel nebo s jeho vědomím některý ze spolupachatelů užije zbraně k útoku, k překonání nebo zamezení odporu anebo jestliže ji k tomuto účelu má u sebe. Zbraní se rozumí, pokud z jednotlivých ustanovení trestního zákona nevyplývá něco jiného, cokoli, co může učinit útok proti tělu důraznější. Spáchání trestného činu znásilnění se zbraní je okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby především proto, že činí pohrůžku násilím důraznější a dochází také závažnějšímu ohrožení oběti.

¹⁹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 2. vyd. Praha: Leges, 2010, Student (Leges). ISBN 978-80-87212-49-3. s. 548-552.

²⁰ tamtéž.

Ad c) Definici těžké újmy na zdraví nalezneme v § 122 odst. 2 TZ. Rozumí se jí jen vážná porucha zdraví nebo jiné vážné onemocnění. Jedná se o:

- a) zmrzačení,
- b) ztrátu nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti,
- c) ochromení údu,
- d) ztrátu nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí,
- e) poškození důležitého orgánu,
- f) zohydění,
- g) vyvolání potratu nebo usmrcení plodu,
- h) mučivé útrapy, nebo
- i) delší dobu trvající porucha zdraví (ta musí omezovat způsob života poškozeného minimálně po dobu 6 týdnů).

Okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby je způsobení těžké újmy na zdraví proto, že se jedná o způsobení těžšího následku trestného činu, než jaký je předpokládán v základní skutkové podstatě. Nejvyšší soud ve svém usnesení 4 Tdo 821/2010 judikoval, že za těžkou újmu na zdraví je dle § 122 odst. 2 písm. i) považována i posttraumatická stresová porucha.²¹

Trestní zákoník dále také upravuje případy, kdy se někdo hodnověrně dozví, že jiný připravuje nebo páchá trestný čin znásilnění a spáchání nebo dokončení takové činu nepřekazí. Tato osoba bude trestně odpovědná dle § 367 TZ za přečin nepřekážení trestnému činu, výjimku tvoří případy, kdy nebylo možné trestný čin překazit bez značných nesnází nebo bez uvedení sebe nebo osoby blízké v nebezpečí smrti, ublížení na zdraví, jiné závažné újmy nebo trestního stíhání. Dle § 367 odst. 3 lze překazit trestný čin i jeho včasným oznámením státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu.

1.5 Typologie znásilnění

Mnohotvárnost modu operandi tohoto trestného činu vedla kriminology k vytvoření typologií znásilnění. Mezi jejich autory patří například německý kriminolog H. J. Schneider, který dělí znásilnění dle cíle a motivu na agresivní znásilnění, znásilnění za účelem sexuálního sebepotvrzení, sadistické znásilnění, skupinové znásilnění a impulzivní znásilnění:

²¹ 4 Tdo 821/2010

- **Agresivní znásilnění** tvoří přibližně pětinu všech spáchaných skutků a jsou charakteristická tím, že pachatelovým cílem je oběti psychicky a fyzicky ublížit, motivem pro toto jednání bývá nejčastěji odmítnutí ze strany oběti, resp. pomsta za odmítnutí.
- **Znásilnění za účelem sexuálního sebepotvrzení** se objevuje nejčastěji, pachatel se cítí určitým způsobem méněcenný a tímto způsobem si dokazuje svou mužnost a sílu.
- **Sadistické znásilnění** je projevem sexuální deviace v aktivitě. Motivem pachatele je uspokojení sexuálního pudu, který může být uspokojen pouze fyzickým a psychickým týráním a ponižováním oběti. Tento typ znásilnění může být spáchán pachatelem sadistou nebo patologickým sexuálním agresorem. Nejedná se o nejtypičtější pachatele znásilnění, ale za to o jedny z nejnebezpečnějších, jelikož takové znásilnění může velmi snadno přejít v sexuální vraždu. O tom, že tento typ znásilnění se objevuje pouze zřídka, svědčí fakt, že v roce 2011 byly pouze čtyři vraždy z celkového počtu 173 sexuálně motivované.
- **Skupinové znásilnění** se stejně jako předešlý typ nevyskytuje příliš často. Pachatelé jsou většinou mladiství a osoby blízké věku mladistvého, jejichž jednání je motivované získáním si či udržením si respektu ze strany vrstevníků.
- **Impulzivní znásilnění** se stejně jako agresivní vyskytuje zhruba v pětině případů. Pachatel nespadá ani do jedné z předešlých skupin, z jeho strany se jedná o pouhé využití situace.

Dalším možným členěním je rozdělení znásilnění na socializované a nesocializované, které vychází ze studií kriminologů M. B. Deminga a A. Eppyho. Kritériem členění je zde vztah pachatele a oběti:

- **Socializované znásilnění** Mezi pachatelem a obětí je alespoň krátkodobá známost, došlo k fázi dvoření a svádění, která však byla neúspěšná. Tento typ znásilnění se vyznačuje nižší mírou agrese ze strany pachatele a může pro něj být typická také vyšší

míra viktimologické viny na straně oběti, která svým chováním může pachatele k činu vyprovokovat. Může se jednat také o znásilnění manželem či partnerem oběti.

- **Nesocializované znásilnění:** V případě tohoto typu mezi pachatelem a obětí žádný vztah není, navzájem se neznají a naprosto chybí fáze dvoření či svádění. Ze strany pachatele dochází k užití většího násilí a tím je tento typ znásilnění pro oběť mnohem nebezpečnější.²²

Sexuální násilí lze také rozdělit na:

- vztahové a nevztahové,
- jednorázové a opakované
- spáchané jednotlivcem a spáchané skupinou

Tato poslední typologie se zaměřují především na hloubku traumatu oběti způsobenou různými typy znásilnění a ve své podstatě v sobě snoubí prvky ostatních typologií, tudíž není třeba ji blíže rozvádět.²³

1.6 Znásilnění z pohledu statistiky

Ač je trestný čin znásilnění velmi silně traumatizujícím zásahem do osobní integrity jedince, je zároveň také jedním z nejméně oznamovaných trestných činů. Podle psychologů je počet znásilnění desetkrát vyšší, než jak uvádějí statistiky.

Je mnoho příčin, pro které oběti odmítají čin oznámit. Jedná se zejména o vztah mezi obětí a pachatelem, především pokud je pachatelem manžel, příbuzný či nadřízený v práci. Dále může být určujícím činitelem strach oběti z osoby pachatele, který na ni i po spáchání činu nadále působí formou zastrasování a tím jí odvrací od oznámení skutku policii. Může jít také o obavu ze stigmatizace způsobené trestním řízením, z rozebírání případů v médiích, z reakce okolí oběti. Důvodem neoznámení však nemusí být pouze obava ze sekundární viktimizace,

²² NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008, ISBN 978-807-3573-775. s. 314 – 315.

²³ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, 2008, ISBN 978-807-3451-615. s. 58.

ale také vědomí nedostatku důkazních prostředků či nedůvěra oběti v orgány činné v trestním řízení a v to, že bude pachatel skutečně odhalen a potrestán.²⁴

Následující tabulka a grafy vychází z v současné době dostupných dat poskytovaných Policií ČR.²⁵ Lze z nich usuzovat, že struktura pachatelů se v posledních 4 letech měnila pouze marginálně. Alarmující je především počet skutků spáchaných recidivisty. Tento fakt vypovídá o tom, že trest v případě přibližně poloviny pachatelů nesplnil svůj účel odvrátit pachatele od dalšího páčání trestné činnosti a tudíž že by bylo vhodné změnit současnou právní úpravu.

Je nutné také upozornit, že údaje upravené v této tabulce a grafech odrážejí pouze registrovanou kriminalitu, skutečné množství spáchaných znásilnění může být mnohokrát vyšší, ale jelikož prostředky zjištění míry latentní kriminality nejsou spolehlivé, nelze určit, jaké procento obětí trestný čin vůbec neohlásí a kolik pachatelů tak vyvázne bez potrestání. Vzhledem k výše uvedenému se však dá předpokládat, že toto procento bude celkem vysoké a bylo by tedy vhodné se do budoucna zaměřit také na motivaci obětí k oznamování porušení jejich práv například snahou o zlepšení veřejného mínění o práci orgánů činných v trestním řízení, čehož lze dosáhnout jedině změnou současné právní úpravy a tlakem na tyto orgány, aby zlepšily svou práci a především svůj přístup k obětem tohoto závažného druhu kriminality.

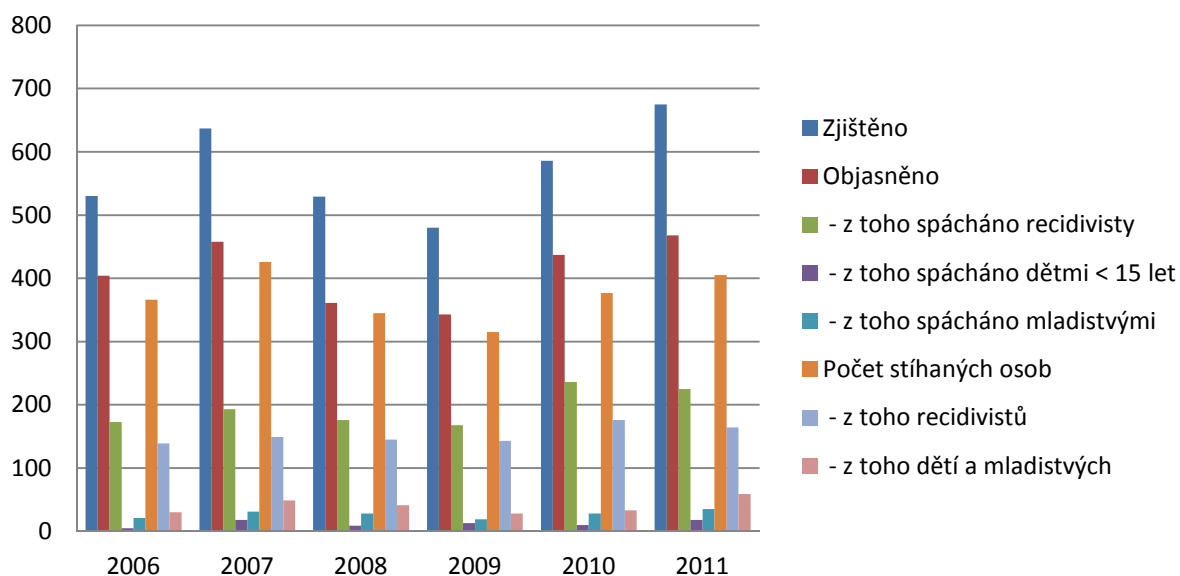
²⁴Statistiky. *Stopznásilnění.cz* [online]. © 2009 [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: <http://stopznasilneni.cz/cz/znasilneni/statistiky>

²⁵Statistiky. *Policie ČR* [online]. © 2010 [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/policie-cr-web-informacni-servis-statistiky.aspx>

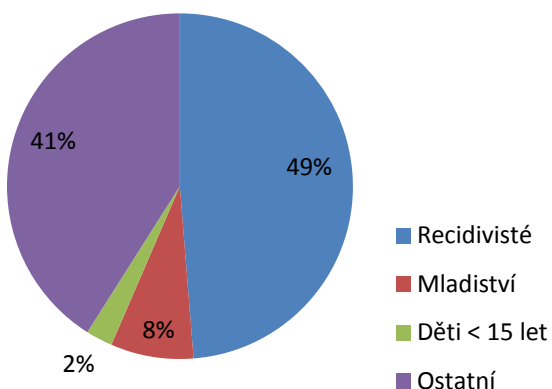
Komparace statistických dat týkajících se celkové kriminality, mravnostní kriminality, znásilnění a dalších údajů již zaměřených přímo na trestný čin znásilnění. Použitá data pochází z Analýz stavu a vývojových trendů kriminality v České republice za roky 2006 – 2011.

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Celková kriminalita	336446	357391	343799	332829	313387	317177
Mravnostní kriminalita	1615	1689	1680	1730	1811	2086
Znásilnění	530	637	529	480	586	675
Znásilnění:						
Zjištěno	530	637	529	480	586	675
Objasněno	404	458	361	343	437	468
Objasněno (%)	76,23%	71,90%	68,24%	71,46%	74,57%	69,34%
- z toho spácháno recidivisty	173	193	176	168	236	225
- z toho spácháno dětmi < 15 let	5	18	9	13	10	18
- z toho spácháno mladistvými	21	31	28	19	28	35
Počet stíhaných osob	366	426	345	315	377	405
- z toho recidivistů	139	149	145	143	176	164
- z toho dětí a mladistvých	30	49	41	28	33	59

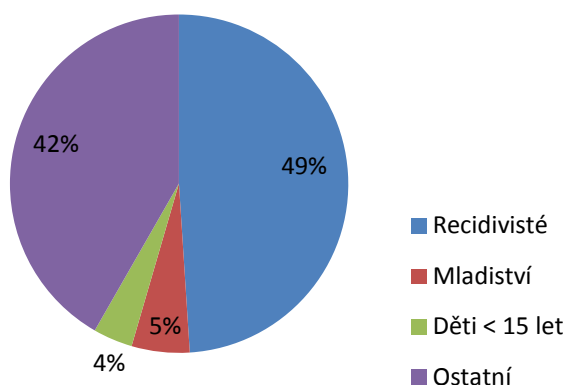
Porovnání základních statistických dat týkajících se trestného činu znásilnění za roky 2006 - 2011



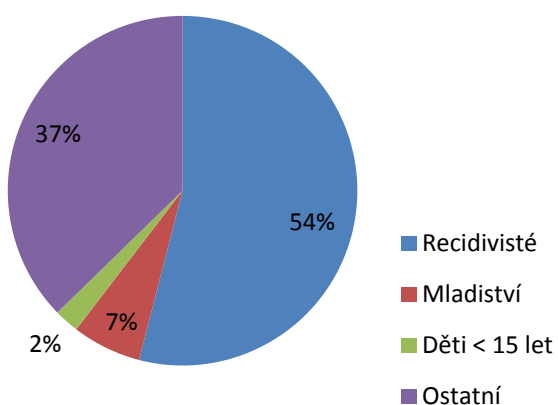
Objasněná znásilnění v roce 2008



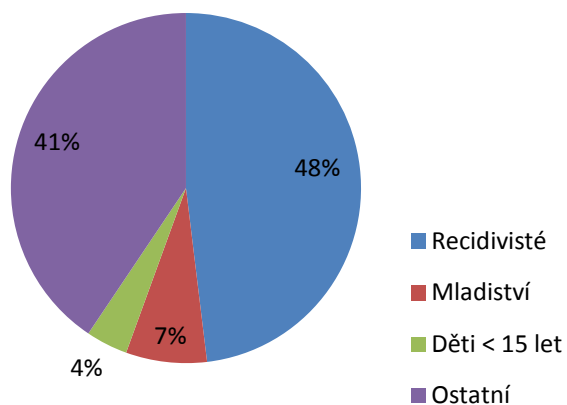
Objasněná znásilnění v roce 2009



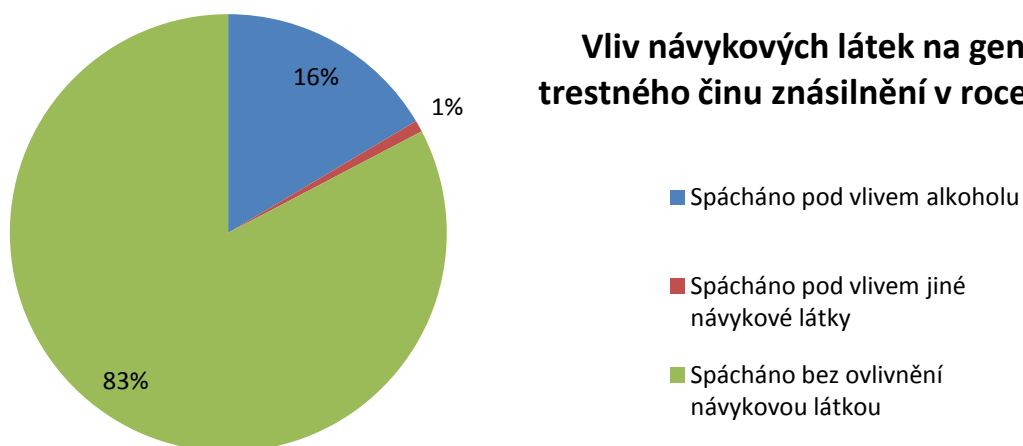
Objasněná znásilnění v roce 2010



Objasněná znásilnění v roce 2011



Vliv návykových látek na genezi trestného činu znásilnění v roce 2011



2 PACHATEL

Z trestněprávního hlediska je subjekt trestného činu, neboli pachatel, upraven v § 22 TZ. Je jím ten, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu nebo přípravy, je-li trestná. Aby tato osoba mohla být subjektem, musí dále naplnit obligatorní znaky subjektu trestného činu, kterými jsou přičetnost a věk – pachatel tedy musí být starší 15 let a nesmí se nacházet ve stavu nepřičetnosti, který § 26 TZ definuje jako stav způsobený duševní poruchou, pro kterou daná osoba nemohla v době spáchání činu rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládnout své jednání. Dle § 123 TZ se duševní poruchou rozumí mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka.

Z kriminologického hlediska se ale za pachatele považuje každý, kdo se dopustil trestného činu, i když nenaplnil obligatorní znaky subjektu, tedy i když není trestně odpovědný – takže i osoba mladší 15 let či osoba, která se v době spáchání činu nacházela ve stavu nepřičetnosti. Velmi důležitým pojmem je zde tzv. **kriminogeneze**, což je vznik kriminálního jednání. Kriminogeneze se používá jako kritérium dělení kriminologických, resp. kriminogenetických teorií, které se dělí na biologické, psychologické, sociologické a multifaktorové. Jejich zástupci se snaží kriminální jednání jedinců vysvětlit na základě empirických výzkumů. Italský psychiatr a antropolog Lombroso například viděl souvislost mezi určitými biologickými znaky pachatele a jeho kriminálním chováním, německý psycholog Eysenck zase spatřoval hlavní důvod kriminálního jednání v nedostatečnosti podmiňování v období dětství (tedy v nedostatečné socializaci dítěte), zástupci sociologických kriminogenetických směrů, jako byl Durkheim, Merton či Sutherland, zase viděli hlavní důvod vzniku kriminálního chování ve vlivech prostředí, odkud pachatel pocházel a někteří z nich dokonce považovali kriminalitu za nevyhnutelný a neodstranitelný produkt společnosti. Ačkoli by se dalo diskutovat nad tím, kdo z nich a nakolik měl pravdu, zůstává nepopíratelným faktem, že člověka a jeho chování nelze zkoumat a vysvětlovat pouze z jednoho úhlu pohledu, jelikož na jeho jednání má vliv mnoho faktorů naráz, což dokazuje i to, že multifaktorové kriminogenetické teorie a především práce jejich dvou hlavních zástupců Sheldona a Eleanory

Glueckových, daly základ pro vytvoření myšlenky predikce kriminálního jednání, která má velký význam z hlediska prevence.²⁶

Z pohledu trestného činu znásilnění jsou určujícími faktory především ty psychologické, ale na vznik kriminálního chování mají bezesporu velký vliv také faktory sociologické a biologické. Z důvodu jejich důležitosti se v následující podkapitole zaměřím na vlivy psychologické, tedy na osobnost pachatele.

2.1 Osobnost pachatele

Při zkoumání pachatelů trestných činů je dle mého názoru velmi důležité zaměřit se především na jejich osobnost – tedy na psychologické vlivy, které jejich jednání ovlivňují. Zde s kriminologií úzce spolupracuje forenzní psychologie, psychiatrie a sexuologie. Poznat důvody pachatelova jednání je důležité z hlediska prevence. Pokud nepochopíme, proč daný pachatel konkrétní skutek spáchal či opakovaně páchá, nemůžeme najít správný způsob, jak na pachatele působit, aby se do budoucna trestné činnosti vyvaroval. Porozuměním pachateli tedy přijdeme na to, zda v jeho případě bude dostatečně výchovně působit samotný trest nebo zda je nutné podrobit tuto osobu též nebo pouze ochrannému opatření.²⁷

S touto problematikou souvisí tzv. profilování pachatelů, což je postup, jehož cílem je vytvořit pravděpodobný profil neznámého pachatele. Jak již definice napovídá, jedná se o metodu, která se používá především v případech, kdy je vedeno trestní stíhání proti neznámému pachateli a neexistuje dostatečné množství důkazů, které by orgány činné v trestním řízení přivedly k osobě, která se činu dopustila. Metodika profilování u trestného činu znásilnění vychází z předpokladu, že v průběhu činu pachatel projevuje 3 typy chování – *fyzické chování* (násilí), *řečové chování* (komunikace) a *sexuální chování*. Proces spáchání skutku je pak rozdělen do konkrétních behaviorálních komponent, které odpovídají zejména těmto otázkám:

²⁶ NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008, 527 s. ISBN 978-807-3573-775. s. 80 - 116.

²⁷ V případě znásilnění by se v závislosti na závažnosti činu a nebezpečnosti pachatele jednalo buď o ochranné léčení, které upravuje § 99 TZ, nebo o zabezpečovací detenci, kterou upravuje § 100 TZ.

- **Jakou metodu použil pachatel při přiblížení se k oběti?**

Dle empirických výzkumů existují 3 metody – *lest* (například žádost o pomoc, vydávání se za policistu atp.), *bleskový útok* (pachatel okamžitě použije násilí ke kontrole oběti) a *překvapivý útok* (pachatel využije momentu překvapení).

- **Jak pachatel kontroloval svou oběť?**

Tedy jakým způsobem pachatel udržuje převahu, zda k tomu stačila pouhá jeho přítomnost, nebo slovní vyhrožování, nebo demonstrace zbraně, nebo fyzické násilí. U této komponenty je předmětem zkoumání též, zda pachatel užil tato opatření pouze ke kontrole oběti nebo též k jejímu ponížení, potrestání či týrání.

- **Jak reagoval pachatel na případný odpor oběti?**

Možných reakcí je několik – pachatel to vzdá, uteče, usiluje o kompromis, vyhrožuje nebo je agresivní.

- **Objevily se v průběhu činu u pachatele nějaké sexuální poruchy?**

- **V jaké posloupnosti se sexuální násilí odehrálo?**

- **Co pachatel říkal?**

Z empirických výzkumů vyplývá, že pachatel při komunikaci s obětí oběti buď vyhrožuje, nebo se jí snaží uklidnit, nebo se jí omlouvá či jí lichotí atp.

- **Co pachatel chtěl, aby říkala oběť?**

Pachatel může po oběti žádat ocenění, což je znakem tzv. sebestvrzujícího znásilnění, může po oběti chtít, aby křičela či žebrala o milost, což by bylo příznakem sadistického znásilnění, popř. může požadovat, aby oběť sama sebe slovně ponižovala, což by odpovídalo agresivnímu znásilnění ze msty.

- **Došlo v průběhu znásilnění ke změně chování pachatele?**

- **Zda si pachatel s sebou něco vzal a co?**

Pokud pachatele odnáší stopy a důkazy, které by ho mohly usvědčit, jedná se s největší pravděpodobností o zkušeného pachatele. Pokud by odnesl nějakou osobní věc patřící oběti (například spodní prádlo), naznačovalo by to, že se jedná o sériového znásilňovače, který si odnáší trofej, která mu bude čin připomínat a uspokojovat ho do doby, než čin spáchá znovu.

- **Zaregistrovala oběť před činem něco nápadného?**

Profilování se však nevyužívá pouze pro nalezení neznámého pachatele, ale také pro přípravu výslechu, jenž je zaměřen na maximální vytěžení informací od oběti, a také pro přiřazení více skutků k sobě – tedy může nás dovést k tomu, že v dané oblasti působí sériový znásilňovač.²⁸

Souvislost forenzní psychiatrie lze spatřovat v oblasti tzv. specifických poruch osobnosti. Na základě mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10), kterou vytvořila Mezinárodní zdravotnická organizace (WHO) lze poruchy osobnosti definovat jako *hluboce zakořeněné a trvalé vzorce chování, ukazující neměnnou odpověď na širokou škálu osobních a sociálních situací. Reprezentují extrémní nebo významné odchylky od způsobů, kterými průměrný člověk v dané kultuře vnímá, myslí, cítí a zvláště má vztahy k druhým. Takové vzorce chování mají tendenci být stabilní a zahrnovat různé oblasti chování a psychologického fungování. Jsou často, i když ne vždycky, sdruženy s různým stupněm subjektivní tísně a narušení sociálního výkonu. Příčiny vzniku jsou multifaktoriální a u různých poruch osobnosti se liší. Jedná se především o vlivy biologické, dále o faktory, které mohou ovlivnit vývoj mozku plodu v děloze, velmi důležité jsou také vlivy rodinné a sociální.*²⁹

Pachatelé trestného činu znásilnění velmi často trpí tzv. *disociální poruchou osobnosti*, která se řadí mezi specifické poruchy osobnosti a projevuje se především nedostatečnou rozvinutostí vyšších citů, kdy tato osoba není schopna empatie, lásky, nenávisti či pocitu viny, ze svých neúspěchů viní společnost, nikoli sebe a ignoruje společenské normy. Tato porucha se řadí mezi velmi špatně léčitelné, jelikož osoba jí stížená si neuvědomuje, že trpí nějakým problémem, popř. tento problém považuje za nevléčitelný, což se citelně promítá do terapie, která tím ztrácí na účinnosti.³⁰ U disociální poruchy osobnosti nedochází k rozpadu osobnosti či ztrátě intelektu, takže pachatel je schopen rozpoznat protiprávnost svého činu a také ovládat své jednání, pouze se rozhodne tak neučinit. Takový pachatel tedy bude trestně odpovědný.³¹ Problémem ovšem zůstává, zda u subjektu s touto diagnózou bude trest odnětí svobody postačující. Závisí pak na znaleckém posudku, který ad hoc určí, zda v rámci účelu trestu bude nutné přistoupit také k nařízení ústavního ochranného léčení nebo zabezpečovací detence.

²⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Postupy profilování u trestného činu znásilnění. In: *Kriminalistický sborník*. Praha: Kriminalistický ústav Policie ČR, 2007, s. 37 - 40.

²⁹ Porucha osobnosti. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Porucha_osobnosti#cite_note-mkn-2

³⁰ tamtéž

³¹ PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2009, Psyché (Grada). ISBN 978-802-4726-182. s. 62 - 64.

2.2 Typologie pachatele

Typologií pachatele je myšleno rozčlenění pachatelů do skupin na základě podobných znaků. Dříve docházelo k dělení především na základě temperamentní typů – tedy na pachatele sangviniky, choleriky, melancholiky a flegmatiky. Pachatelé také bývali děleni podle deviací, které jim byly přisuzovány. V současné době existuje v rámci kriminologie a forenzní psychologie obrovské množství typologií pachatelů, ačkoli bylo empirickými výzkumy doloženo, že není možné pachatele rozdělit do přesně vymezených a navzájem vyhraněných skupin. Zařezujeme je tedy pod jednotlivé typy pouze na základě přiblížení se k určitému typu.

Pachatele trestného činu znásilnění lze primárně dělit na deviantní a nedevidantní:

- **Deviantní pachatel**

Deviantním pachatelem je myšlena osoba trpící parafilii neboli poruchou sexuální preference. V případě trestného činu znásilnění přicházejí v úvahu především sadismus a patologická sexuální agrese s tím, že patologičtí sexuální agresori se považují za nečastější deviantní pachatele znásilnění. Jedná se o stejně nebezpečné deviace, jejichž diagnostické odlišení může být nesnadné. Tito pachatelé vyhledávají obvykle neznámé oběti, které sledují a na příhodném místě obětí napadnou - pro tento postup se často označují jako *sexuální predátoři*. Jak jsem již zmínila v podkapitole zabývající se typologií znásilnění, tento typ pachatelů je nebezpečný z hlediska velké pravděpodobnosti spáchání sexuálně motivované vraždy. Český sexuolog J. Zvěřina definoval 2 typy sexuální vraždy, kdy oběť je buď usmrcena již během prvotního útoku pachatele, který svůj sexuální pud uspokojí až poté (tento postup je typický pro patologické sexuální agresory) anebo je oběť usmrcena až po vykonání pachatelova záměru (typické pro pachatele sadisty).

- **Nedevidantní pachatel**

Nedevidantním pachatelem se rozumí osoba, u níž spáchání znásilnění není motivováno sexuální deviací, ale jinou patologií převážně osobnostního typu. Zřejmě nejčastěji se pachatelem tohoto trestného činu stávají psychosexuálně nevyzrálé osoby (psychosexuální infantilismus), které mají problém navazovat vztahy sexuálního

charakteru pro svou neschopnost si správně vyložit signály protějšku či se mu úspěšně dvořit.

Nedeviatní pachatele lze dále dělit na:

- **sociosexuálně a psychosexuálně nezralé muže** (tedy muže nechápající společenské normy sexuálního chování),
- **jedince s psychopatickou strukturou osobnosti** (s poruchou osobnosti),
- **jedince dopouštějící se sexuální agrese pod vlivem situace** (např. nadměrná konzumace alkoholu v kombinaci s provokací ze strany oběti atp.),
- **hypersexuální jedince** (u mužů tzv. satyriáza, u žen tzv. nymfomanie),
- **jedince s defektem rozumových schopností** (má sníženou schopnost sebekontroly),
- **jedince v relapsu duševní choroby**, (tedy ve stavu, kdy došlo k návratu nebo zhoršení příznaků tohoto onemocnění).³²

Podrobněji pak lze pachatele dělit na:

- kompenzačně jednající
- využívající příležitosti
- ventilující svůj vztek
- sadistické pachatele.³³

2.3 Predikce vývoje pachatele

Kriminologie se již od svých počátků zabývá možností předvídání dalšího chování pachatele - individuální predikcí. Tento obor je tedy zacílen na předvídání pravděpodobnosti kriminální recidivy.³⁴

Na základě zkoumání vývoje kriminálního chování pachatelů bylo vytvořeno několik typologií, zmínila bych především členění na:

³² KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, 2008, ISBN 978-807-3451-615. s. 88 - 90

³³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, ISBN 978-807-3802-134. s. 186.

³⁴ NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008, ISBN 978-807-3573-775. s. 145 - 147.

- pachatele dopouštějící se trestné činnosti již od raného dětství a pokračující i v dospělosti,
- pachatele, kteří se kriminálního chování dopouštěli pouze v období adolescence,
- pachatele páchající trestnou činnost nepravidelně v různých obdobích svého života,
- pachatele, kteří začali páchat trestnou činnost až v dospělosti.³⁵

Rozlišujeme tři metody individuální predikce vývoje pachatele:

- **statistická** (Prostředkem této metody je například vytváření tzv. predikčních tabulek na podkladě poznatků o současném stavu a příčinách kriminality v dané společnosti, základem jsou tzv. *rizikové faktory*, kterými jsou například nízká inteligence a vzdělání, malá či neexistující schopnost vcítit se (empatie) či sklony k impulzivnímu jednání. Především nízká úroveň empatie a impulzivita jsou rizikové faktory, které budou dle mého názoru mít podstatný vliv na vznik recidivy v případě trestného činu znásilnění. Kromě již zmíněných individuálních rizikových faktorů existují také tzv. rodinné rizikové faktory, ze kterých bych z důvodu jejich možného vlivu na individuální vývoj pachatele znásilnění zmínila především zneužívání a zanedbávání dítěte, způsoby výchovy dítěte - jejich nedostatečnost a také kriminální či antisociální chování jedno z rodičů nebo obou. Kromě rizikových faktorů působí na rozvoj případného pachatele také tzv. protektivní faktory, resp. jejich nedostatečnost. Existence těchto faktorů způsobuje, že osoba, vybavená stejnými rizikovými faktory, jako určitý pachatel trestné činnosti, se trestné činnosti dopouštět nebude. Jedná se například o kvalitní rodinné či sociální prostředí nebo o určité temperamentové vlivy.³⁶)
- **klinická** (Tato metoda spočívá v psychologickém vyšetření pacienta, které slouží účelům trestního řízení - tedy má vliv na rozhodnutí soudu, který na základě takto vytvořeného znaleckého posudku má možnost například osobě, jejíž pobyt na svobodě by byl pro společnost nebezpečný a ochranné léčení by vzhledem k povaze její

³⁵ BLATNÍKOVÁ, Šárka a Karel NETÍK. *Predikce vývoje pachatele*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3380-755. s. 103

³⁶ BLATNÍKOVÁ, Šárka a Karel NETÍK. *Predikce vývoje pachatele*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3380-755. s. 11 - 41

duševní poruchy neskýtalo veřejnosti dostatečnou ochranu, uložit ochranné opatření v podobě zabezpečovací detence dle § 100 TZ.)

- **intuitivní** (Jedná se o metodu užívanou především sociálními pracovníky pro vypracování posudků pachatele, ale také například vězeňskými pracovníky, kteří na základě tohoto odhadu dalšího chování pachatele určují přístup k němu.)³⁷

³⁷ BLATNÍKOVÁ, Šárka a Karel NETÍK. *Predikce vývoje pachatele*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3380-755. s. 145 - 147.

3 OBĚŤ

Z kriminologického hlediska je obětí trestného činu fyzická osoba, které byla v důsledku trestného činu způsobena újma na životě, zdraví, majetku, cti, svobodě anebo jiných nemajetkových právech. Obětí se v rámci kriminologie zabývá věda zvaná viktimologie. Jejím předmětem je zejména osoba oběti, vztah oběti a pachatele, proces stávání se obětí (**tzv. proces viktimizace**), role oběti v trestním řízení, pomoc oběti a ochrana občanů před primární a sekundární viktimizací.³⁸

V rámci trestního práva pojem oběť nalezneme pouze v zák. č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti. Dle tohoto právního předpisu je obětí především fyzická osoba, které byla v důsledku trestného činu způsobena škoda na zdraví. Dále za oběť považuje též manžela, rodiče či dítě oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, pokud s touto obětí žili v době smrti ve společné domácnosti a také osobu, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu. Definice oběti je zde vytvořena pouze za účelem vymezení rozsahu osob, které mají nárok na peněžitou pomoc spočívající v jednorázovém poskytnutí peněžité částky k překlenutí zhoršené sociální situace způsobené trestným činem. Dále se s obětí setkáváme již pod jiným označením, a to jako s poškozeným dle § 43 trestního řádu (TŘ). Ten poškozeného definuje jako osobu, které bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda. Tato osoba má poté určitá procesní oprávnění, kterými jsou zejména:

- právo být poučen o svých právech a povinnostech (§ 46 TŘ)
- právo činit návrhy na doplnění dokazování (§ 43 odst. 1 TŘ),
- právo nahlížet do spisu (§ 43 odst. 1 TŘ),
- právo zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání (§ 43 odst. 1 TŘ),
- právo vyjádřit se k věci před skončením řízení (§ 43 odst. 1 TŘ),
- právo na informace o pobytu obviněného nebo odsouzeného (§ 44a TŘ),
- právo žádat náhradu škody po obviněném v rámci tzv. adhezního řízení (§ 43 odst. 3 TŘ),
- právo vzdát se svých procesních práv (§ 43 odst. 4 TŘ),

³⁸ NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008, ISBN 978-807-3573-775. s. 150 - 177.

- právo dát se zastupovat zmocněncem (§ 50 odst. 1 TR).

Tato práva by měla odpovídat *Deklaraci základních principů spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci*, která byla přijata na půdě OSN v roce 1985 a je z hlediska práv oběti klíčovým dokumentem, a to ve spojení s *Příručkou OSN na pomoc obětem trestné činnosti*, která byla přijata v roce 1999 za účelem pomoci státům při implementaci již zmíněné Deklarace. Ani jeden z těchto dokumentů není právně závazný, ale principy v nich obsažené jsou považované za určitý minimální standard, který by měl být oběti poskytnut.

Dalšími relevantními dokumenty na mezinárodní úrovni jsou pak například *Evropská úmluva o odškodňování obětí násilných trestných činů* z roku 1983, *Doporučení Rady Evropy č. R (85) 11 o postavení oběti v rámci trestního práva a trestního procesu*, *Rámcové rozhodnutí Rady EU o postavení obětí v trestním řízení* přijaté v roce 2001 či *Směrnice Rady o odškodnění obětí trestných činů* a mnoho dalších.³⁹

Zmíněné Rámcové rozhodnutí Rady EU obsahuje zejména tato práva oběti:

- právo oběti na respektování důstojnosti a uznání jejích práv a oprávněných zájmů, zejména v rámci trestního řízení,
- právo oběti být v průběhu řízení vyslechnuta a poskytovat důkazy,
- právo oběti na informace (o pomoci, kterou mohou získat a kde o ni žádat, o podávání trestního oznámení, o trestním řízení a její úloze v něm, o propuštění stíhané či odsouzené osoby, pokud oběti hrozí nebezpečí z důvodu jejího pobytu na svobodě atd.),
- právo oběti na právní pomoc,
- právo oběti na bezplatné právní poradenství v odůvodněných případech,
- právo oběti, jejích rodinných příslušníků a dalších osob se stejným postavením jako její rodinní příslušníci na bezpečí a ochranu soukromí,
- právo na vydání rozhodnutí v přiměřené době a na odškodnění pachatelem,
- právo na poskytování služeb pro pomoc obětem trestné činnosti ze strany státu,
- právo na ochranu před sekundární viktimizací.

³⁹ RŮŽIČKA, Miroslav, František PÚRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2007, Beckova edice právní instituty. ISBN 978-807-1795-599. s. 29 - 58.

Účelem tohoto Rámcového rozhodnutí je zajistit na půdě EU (vzhledem k velkému množství různých právních úprav) co nejvyšší možnou ochranu obětí trestných činů bez ohledu na státní příslušnost a zároveň zajistit, aby ochrana obětí odpovídala standardům ochrany zakotvených v již zmíněné Deklaraci OSN.⁴⁰

Je třeba také zmínit, že oběť trestného činu není vždy zároveň i poškozeným (poškozeným nemůže být například oběť, která byla usmrcena, jelikož smrtí zaniká mj. i její procesní způsobilost) a že poškozeným může být i právnická osoba, která se v rámci kriminologie za oběť většinou nepovažuje a v souvislosti s trestným činem znásilnění obětí navíc být nemůže. Jak jsem již zmínila, jedním z práv oběti je žádat náhradu škody po pachateli v rámci adhezního řízení. Doposud bylo možné požadovat po pachateli pouze náhradu majetkové újmy. Od novely TR, která byla provedena zákonem č. 181/2011 Sb., a která nabyla účinnosti dne 1. 7. 2011, je možné, aby oběť po pachateli požadovala také náhradu újmy nemajetkové. Touto novelou tak došlo k napravení závažného nedostatku právní úpravy této problematiky.

3.1 Viktimizace

Viktimizací rozumíme proces stávání se obětí, zkoumá se zejména chování oběti a vztah oběti a pachatele.

Oběť pouze výjimečně nezasáhne do procesu viktimizace vůbec, většinou ovlivňuje iniciaci i průběh činu, stejně jako následné odhalení a usvědčení pachatele. Toto platí především u mravnostní kriminality, tedy i u trestného činu znásilnění. Oběť nemusí pachatelovo jednání iniciovat vůbec nebo ho může naopak k jednání vyprovokovat, například příliš vyzývavým oděvem. Viktimizaci si oběť může také způsobit sama svým neopatrným jednáním, například stopování, pohybování se po opuštěných místech v noci atd. Také chování oběti v průběhu činu je velmi důležité, jelikož může ovlivnit pachatelovo další jednání. Nelze předem určit vhodnou reakci oběti na útok násilníka, volba mezi pasivní a aktivní taktikou (například formou sebeobranou nebo volání o pomoc) závisí na konkrétní situaci, je však nelehké předem odhadnout efekt, který bude mít chování oběti na pachatele, ten se odvíjí od toho, o jaký typ pachatele se jedná. Touto problematikou se zabývá viktimologická prevence, která na základě

⁴⁰ RŮŽIČKA, Miroslav, František PÚRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2007, Beckova edice právní instituty. ISBN 978-807-1795-599. s. 29 - 58.

viktimologických poznatků vytváří preventivní programy, poskytuje poradenství obětem trestných činů či například pořádá kurzy sebeobrany atp.

Také vztah mezi obětí a pachatelem je velmi důležitý pro proces viktimizace. Pokud se navzájem znají, může to pachateli usnadnit přístup k oběti, avšak právě u trestného činu znásilnění je předchozí vztah pro pachatele spíše překážkou a to z důvodu zvýšení nebezpečí jeho odhalení, což může být motivem následného usmrcení oběti (u trestného činu znásilnění je dle průzkumů mezi pachatelem a obětí blízký vztah v 31% případů⁴¹).⁴²

Viktimizace souvisí také s újmou, kterou oběti trestný čin způsobí. Hovoříme o primární a sekundární újmě a na základě toho členíme viktimizaci na primární a sekundární. K primární viktimizaci (újmě) dochází v důsledku trestného činu. Muže jí být například akutní reakce na stres, somatická újma nebo rozvoj posttraumatické stresové poruchy. Sekundární viktimizace (újma) je pak výsledkem reakce institucí a jednotlivců na trestný čin. Sekundární újma může být způsobena pachatelem (především zastrasování oběti), sociálním prostředím (reakce okolí, stigmatizace oběti, působení médií) anebo orgány činnými v trestním řízení (zejména pak špatný přístup při výslechu k oběti, která je již tak velmi traumatizována oživováním nepříjemného zážitku).⁴³

3.1.1 Akutní reakce na stres a posttraumatická stresová porucha

Dle L. Čírtkové lze rozdělit následky, které oběti znásilnění způsobí, do dvou skupin a to na bezprostřední a dlouhodobé.⁴⁴

Bezprostřední následek nastává v období krátké doby po činu a je jím akutní reakce na stres. Právě chování oběti bezprostředně po činu je předmětem zájmu orgánů činných v trestním řízení, které z něho často vyvozují mylné závěry. Smírné chování oběti po činu je pouze reakcí na prožitý stres a bývá naprosto běžné například v případě znásilnění provedeného mučivým způsobem či osobou, se kterou měla oběť předchozí vztah. Tato reakce oběti je však

⁴¹ VERNEROVÁ, Eva. Některé aspekty vyšetřování trestného činu znásilnění. In: *Příspěvky ke kriminalistice: mezinárodní sborník prací kriminalistů Humboldtovy university v Berlíně a Univerzity Karlovy v Praze*. Praha: Karolinum, 1990, 145 an. ISBN 80-70-66-243-3.

⁴² NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008, ISBN 978-807-3573-775. s. 150 - 177.

⁴³ tamtéž

⁴⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, ISBN 978-807-3802-134. s. 188.

způsobená jen strachem z pachatele, především z toho, že by se mohl chtít zbavit nepohodlného svědka, ale nemění nic na negativních pocitech, které oběť k pachateli chová - nejedná se o odpuštění pachateli. U oběti dále po znásilnění může dojít k dalším projevům akutní reakce na stres, jako je dezorientace, dissociativní stupor - tedy strnulost oběti nebo naopak naprosto bezcílná aktivita, labilita, úzkost, poruchy spánku a tak dále.⁴⁵ K akutní reakci na stres dochází řádově v minutách či hodinách po situaci, která jí vyvolala, tento stav trvá maximálně několik dní.

Posttraumatická stresová porucha je ve své podstatě opožděnou reakcí na stres, může se rozvinout v období týdnů až měsíců od znásilnění a pro její vznik je zlomovým obdobím po spáchání trestného činu, kdy právě v tuto dobu vzniká největší riziko přeměny akutní reakce na stres na posttraumatickou stresovou poruchu. Ačkoli její rozvoj a faktory, které na něj působí, nejsou zatím dostatečně osvětleny, předpokládá se, že klíčovým aspektem je zde reakce okolí oběti a orgánů činných v trestním řízení. Dle L. Čírtkové předejití vzniku posttraumatické stresové poruchy předpokládá:

- správnou a včasnou podporu v pracovním a privátním okolí,
- eliminování rizik druhotného poškození oběti necitlivým přístupem k ní,
- včasnou odbornou intervenci v případech, kdy ji oběť zjevně potřebuje.⁴⁶

Příznaky posttraumatické stresové poruchy jsou úzkost, deprese, podrážděnost či poruchy spánku, které jsou způsobované nejčastěji znovuprožíváním události v mysli oběti a mohou dospět až do fáze hypervigilance neboli vystupňované bdělosti, stranění se lidské společnosti až izolace, změna v chování oběti charakterizována především upuštěním od dřívějších aktivit atd. Důležitým vodítkem je zde trvání příznaků, které musí být delší než 1 měsíc.⁴⁷

⁴⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, ISBN 978-807-3802-134. s. 187 - 189.

⁴⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, ISBN 978-807-3802-134 s. 114.

⁴⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, ISBN 978-807-3802-134. s. 114 - 119.

3.1.2 Sekundární viktimizace

Oběť byla velmi dlouho chápána a její význam byl spatřován především v tom, že je zdrojem informací o spáchaném činu - je nositelem a původcem stop.⁴⁸ Oproti pachateli byla oběti dlouho věnována pouze marginální pozornost. K velkému průlomů došlo až po druhé světové válce v souvislosti s masivním rozvojem lidských práv a základních svobod. Přestože můžeme v této oblasti za poslední desetiletí zaznamenat velmi pozitivní vývoj, myslím si, že oběti stále ještě není poskytována dostatečná ochrana a pomoc. Především v oblasti násilné a mravnostní kriminality některé instituty, které byly vytvořeny za účelem ochrany poškozeného (zejména souhlas s trestním stíháním, utajení totožnosti svědka, vykázaní obžalovaného ze soudní síně po dobu výpovědi svědka a další), svůj úkol neplní vůbec anebo pouze z části (výjimkou je ochrana svědka mladšího patnácti let, kde je ochrana nastavena dostatečně z důvodu potřeby chránit jeho budoucí rozvoj). Ochrana před sekundární viktimizací není zakotvena vůbec. Právní úprava se tak dle mého názoru soustřeďuje výhradně na maximální vytěžení informací od poškozeného, aby tyto informace byly pravdivé a pokud možno co nejúplnější, a také na ochranu fyzické integrity, nikoli již na ochranu psychické integrity oběti.⁴⁹

Jak jsem již zmínila výše, určitá ustanovení trestního řádu, která by oběť měla chránit, dle mého názoru v případě oběti trestního činu znásilnění nepracují ve prospěch oběti vůbec anebo pouze omezeně. Zmínila bych především následující:

1) Zřejmě nejvíce problematickým se mi jeví institut trestního stíhání se souhlasem poškozeného upravený § 163 a 163a TŘ. Dle § 163 lze trestní stíhání pro trestný čin znásilnění dle § 185 odst. 1 a 2 proti tomu, kdo je anebo v době spáchání činu byl ve vztahu k poškozenému manželem, partnerem nebo druhem, zahájit a v již zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného. Souhlas je možné vzít zpět až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě. Výslovně odepřený souhlas nelze znovu udělit. Souhlasu poškozeného pak podle § 163a odst. 1 TŘ není třeba, pokud:

a) byla činem způsobena smrt,

⁴⁸ Obětí coby zdrojem kriminalisticky relevantních informací a jejich vytěžením se zabývá obor zvaný kriminalistická viktimologie.

⁴⁹ Legislativní ochrana obětí trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obětí na soukromí během trestního řízení: Právní analýza a návrhy systémových změn. In: *Liga lidských práv* [online]. [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: http://www.llp.cz/_files/file/Analiza1_viktimizace_soukromi_Liga_lidskych_prav.pdf

b) poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena,

c) je poškozeným osoba mladší 15 let nebo

d) je z okolností zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.

V případě znásilnění je tento institut spíše než ochranou poškozeného zdrojem dalšího stresu a psychické újmy, jelikož se dá předpokládat, že pachatel bude na oběť tlačit, aby souhlas nedala, popřípadě ho vzala zpět a na oběť, pro kterou již tak muselo být velmi obtížné učinit rozhodnutí a podat trestní oznámení, bude mít tato situace další negativní účinky v podobě sekundární viktimizace. Ustanovení § 163a odst. 1 písm d), které by mělo v těchto případech oběť ochránit, se mi jeví jako nedostatečné řešení, jelikož o skutečnostech rozhodných pro nepotřebnost souhlasu oběti musí být učiněna skutková zjištění a tudíž je zde možnost a domnívám se, že nikoli nepatrná, že pachatel oběť ovlivní, aniž by tato skutečnost vyšla najevo. Dle mého názoru by z těchto důvodů všechny trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti měly být stíhány bez souhlasu poškozeného, aby se zabránilo jeho sekundární viktimizaci a tomu, že se pachatel vyhne trestu za toto velmi závažné jednání.

2) Za již méně problematický, ale ve vztahu k trestnému činu znásilnění nedostatečně efektivní, považuji institut utajení totožnosti svědka, jak je upraven v § 55 odst. 2 TŘ. Dle tohoto ustanovení učiní orgány činné v trestním řízení opatření k utajení totožnosti i podoby svědka, navštědčují-li zjištěné okolnosti tomu, že svědku nebo osobě jemu blízké v souvislosti s podáním svědeckví zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí porušení jejich základních práv, nelze-li ochranu svědka spolehlivě zajistit jiným způsobem. Podmínky poskytnutí tohoto druhu ochrany jsou však velmi přísné. Ochrana také může být dodatečně odejmuta i jiným orgánem než je ten, který ji původně ustanovil, pominou-li dle jeho uvážení důvody pro utajení, což ovšem nemusí vždy znamenat, že tyto důvody skutečně pominuly. Utajení svědka samozřejmě naprosto ztrácí význam, pokud se oběť a pachatel znají nebo jsou dokonce v blízkém vztahu, což jak jsem již uvedla výše, nastává téměř ve třetině případů znásilnění.

3) Vykázání obžalovaného ze soudní síně po dobu výslechu svědka je upraveno v § 209 odst. 1 TŘ tak, že předseda senátu vykáže obžalované z důvodu obavy, že svědek v

přítomnosti obžalovaného nevypráví pravdu, případně jde-li o svědka, jemuž nebo osobě jemu blízké z podaného svědectví hrozí újma na zdraví, smrt nebo jiné vážné nebezpečí. Je pochopitelné, že je třeba v rámci trestního řízení chránit procesní práva pachatele, v daném případě především právo na řádnou obhajobu, ale nelze v důsledku toho snižovat ochranu poškozeného pouze na ochranu tělesné integrity. Fakt, že využití tohoto institutu má značný vliv na délku soudního jednání, jelikož je třeba svědkovu výpověď zopakovat obžalovanému a pro zodpovězení jeho dotazů vůči svědkovi je třeba ho znovu vykázat, a že jeho využití spočívá čistě na úvaze předsedy senátu, má za následek, že je využíván pouze v omezené míře.

Velký vliv na sekundární viktimizaci má bezesporu také znovuožívání traumatu oběti v důsledku opakování výslechu, které je dle § 211 odst. 1 a 2 TR nutné, pokud výslech nebyl proveden jako neodkladný a neopakovatelný úkon v souladu s § 158a TR nebo pokud obžalovaný či státní zástupce neudělili souhlas s přečtením protokolu o výpovědi svědka.⁵⁰

Jak vyplývá z poznatků různých nevládních organizací, které se zabývají pomocí obětem trestných činů, 50 % obětí znásilnění, které čin oznámily na policii, se potýká se sekundární viktimizací. Hlavní problémem je zde tedy nevhodný přístup policistů k oběti a to zejména:

- nedůvěra - policista nevěří, že se daná osoba skutečně stala obětí znásilnění a podle toho s ní zachází,
- poučování o tom, jak se měla chovat, aby zabránila své viktimizaci,
- nedostatečné poučení oběti o jejích právech,
- nedostatek empatie, až lhostejnost vůči oběti.

Ve spojení s nepříjemnými lékařskými vyšetřeními, které oběť čekají a následujícími komplikacemi, které pro oběť vyplývají z dalšího postupu ve věci v rámci trestního řízení (viz má kritika některých institutů trestního řízení výše) jsou tato pochybení policistů zdrojem jak sekundární újmy oběti - závažných psychických následků, tak nedůvěry veřejnosti vůči orgánům činným v trestním řízení, která se pak promítá do již zmiňované vysoké míry latence této kriminality.

⁵⁰ Legislativní ochrana obětí trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obětí na soukromí během trestního řízení: Právní analýza a návrhy systémových změn. In: *Liga lidských práv* [online]. [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: http://www.llp.cz/_files/file/Analiza1_viktimizace_soukromi_Liga_lidskych_prav.pdf

Jak také dále vyplývá z již zmiňovaných zkušeností nevládních organizací, třetina z obětí, které nakonec učiní rozhodnutí vyhledat pomoc, se na tyto organizace obrátí ještě předtím, než čin ohlásí policii.

3.2 Viktimnost

Obětí trestného činu se může stát každý, někteří lidé však disponují určitými vlastnostmi, které způsobují, že je u nich větší pravděpodobnost, že se stanou obětí než u jiných. Viktimnost je pak definována jako existence těchto znaků u dané osoby.

Na základě viktimologických výzkumů bylo prokázáno, že na zvýšenou viktimnost mají vliv především tyto charakteristiky:

- **profese** (v kriminologických studiích se na tomto místě uvádějí především profese jako policisté, vězeňská služba, taxikáři, obsluha benzínových stanic atp., jelikož tato zvýšená viktimnost vychází z jejich služebních povinností nebo z faktu, že mají na starost hmotné statky. U těchto osob bychom zvýšené nebezpečí, že se stanou obětí znásilnění, hledali těžko. Přesto dle mého názoru existují povolání, která určitým způsobem zvyšují riziko, že se daná osoba stane obětí tohoto trestného činu, například tanečnice v nočním podniku, prostitutka atp.)
- **věk** (obětí trestného činu znásilnění se může stát osoba jakéhokoli věku, ačkoli se dá předpokládat, že častěji se obětí stane žena ve věku 18 - 35 let a to pro zvýšené množství aktivit mimo domov zejména z toho důvodu, že ještě nezaložila rodinu, kdy taková žena častěji chodí pozdě domů z práce nebo až do pozdních hodin navštěvuje noční podniky.)⁵¹
- **psychické vlastnosti** (obětí znásilnění se bezesporu častěji stávají osoby lehkomyšlné a důvěřivé, které například nastoupí k cizímu člověku do auta, nebo jdou samy do bytu někoho, koho právě poznaly v baru. Existence těchto vlastností pak může mít vliv také na reviktimizaci⁵² oběti.)

⁵¹ Znásilnění. In: *Bílý kruh bezpečí* [online]. 21.4.2009 [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: <http://www.bkb.cz/pomoc-obetem/trestne-ciny/znasilneni/>

⁵² Opakovaná viktimizace - opakované stávání se obětí.

- **příslušnost k minoritě** (minoritou je myšlena menšina národností, rasová, náboženská, ale i ta, která se odlišuje chováním či sexuální orientací - například homosexuálové atp. Příslušnost k minoritě má vliv spíše na genezi násilné či rasově motivované trestné činnosti. Účelem znásilnění jen na základě rasy či národnosti by dle mého názoru nebylo ukojení pohlavního pudu, ale touha danou osobu co nejvíce ponížit. Tím by tedy tento čin byl především rasově motivovaným útokem, což samozřejmě na právní kvalifikaci nic nemění, jelikož takové jednání není trestním zákoníkem považováno za okolnost, která by na kvalifikaci měla vliv.)
- **odlišný způsob života** (jedná se o způsob života například narkomanů, bezdomovců, prostitutek atp. Zde je dle mého názoru v důsledku pohybování se v nebezpečném kriminálním prostředí zvýšená viktimnost vůči jakémukoli druhu trestné činnosti, včetně té mravnostní.)⁵³

3.3 Typologie obětí

Na prvním místě bych zmínila především typologii vytvořenou B. Hořstem, která člení oběti na základě míry jejich viktimologické viny - tedy základě toho, zda svou viktimizaci zaviniily či nikoli:

- **oběti, které zaviniily svou viktimizaci:**
 - individuálně (jedná se o tzv. provokatéra, tedy oběť, která svým individuálním jednáním vyprovokovala pachatele ke spáchání daného činu. V případě trestného činu znásilnění by za oběť - provokatéra mohla být považována žena, která se velmi vyzývavě obléká, popř. žena, která pachatele vyprovokuje svým příliš důvěrným jednáním například v baru pod vlivem alkoholu.),
 - příslušností k negativně hodnocené rizikové skupině (příslušnost k určitým negativním společenským skupinám zvyšuje riziko případné viktimizace, jelikož v rámci těchto skupin je porušování zákonů oproti jiným skupinám obyvatelstva častější, jedná se například o prostitutky, osoby drogově závislé atp.).

⁵³ NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008, ISBN 978-807-3573-775. s. 152 - 154.

- **oběti, které nezavinily svou viktimizaci:**

- individuálně (individuální chování oběti zde na viktimizaci nemá vliv. Příkladem by mohla být žena, která se vrací pozdě večer z práce a pouze se tzv. ocitne na nesprávném místě v nesprávnou chvíli.),

- příslušností k pozitivně hodnocené rizikové skupině (do této skupiny patří například policisté a jiné bezpečnostní sbory. Nepředpokládám, že by se tento typ oběti mohl vyskytnout v rámci trestného činu znásilnění, tedy že by se nějaká osoba stala obětí znásilnění pouze na základě příslušnosti k této skupině.).⁵⁴

Dalším možným členěním obětí znásilnění je dle kritéria vnějšího chování oběti na:

- kooperující oběť s lehčími příznaky traumatizace
- kooperující oběť s těžšími příznaky traumatizace
- úzkostná, zablokovaná oběť, která jen obtížně navazuje kontakt
- psychicky rozrušená oběť s příznaky akutního stresu.⁵⁵

3.4 Zákon o obětech trestných činů

Výraznou změnu současné situace by v případě jeho schválení mohl přinést zákon o obětech trestných činů, jehož návrh vláda schválila 15. února 2012 a v současné době se v Poslanecké sněmovně nachází ve druhém čtení.

Jak je příznačně uvedeno v důvodové zprávě k tomuto návrhu, "*celosvětový trend posilování práv obětí je logickým důsledkem selhání státu v oblasti ochrany fyzických osob před pachateli trestných činů*"⁵⁶. Důvodová zpráva, stejně jako já, kritizuje nedostatečnost právní úpravy práv oběti a to konkrétně práva na právní a jinou pomoc, na informace, na ochranu soukromí a především práva na ochranu před sekundární viktimizací.

⁵⁴ NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008, ISBN 978-807-3573-775. s. 159 - 160.

⁵⁵ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, 2008, 292 s. ISBN 978-807-3451-615. s. 58.

⁵⁶ Návrh zákona o obětech trestných činů. In: *Knihovna připravované legislativy* [online]. [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: <http://eklep.vlada.cz/eklep/page.jsf?pid=KORN8KMJPPBK>

Dle navrhovatele je třeba změnit současnou právní úpravu z následujících důvodů:

- je třeba se vypořádat s nedostatečnou implementací Rámcového rozhodnutí Rady 2001/220/SVV o postavení obětí v trestním řízení, na kterou bylo upozorněno v rámci druhé hodnotící zprávy Komise Evropských společenství z roku 2009,
- v současné době je připravována nová směrnice Evropského parlamentu a Rady o minimálních pravidlech pro práva, podporu a ochranu obětí trestných činů, která nahradí již zmíněné Rámcové rozhodnutí a přijetí tohoto zákona lze tedy považovat za přípravu na schválení této směrnice.

Důležitá ustanovení zákona o obětech trestných činů (ZOTČ) z hlediska trestného činu znásilnění:

- ***Za trestný čin se pro účely tohoto zákona považuje také čin jinak trestný.*** (§ 2 odst. 1) Jako čin jinak trestný se označuje skutek, který naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu, jeho pokusu nebo přípravy, je-li trestná, kterého se dopustila osoba trestně neodpovědná (osoba, která spáchala čin ve stavu nepřičetnosti nebo v době jeho spáchání nedosáhla věku 15 let). Takové osobě může být uloženo pouze ochranné opatření za podmínek stanovených trestním řádem, popř. zákonem o soudnictví ve věcech mládeže. Nově však bude tato osoba spadat také do režimu ZOTČ a tím pádem bude mít vůči němu oběť stejná oprávnění, jaká jí vyplývají z tohoto zákona vůči pachateli trestného činu.
- ***Obětí se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považuje se za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner nebo druh, je-li osobou blízkou. Je-li těchto osob více, je za oběť považována každá z nich.*** (§ 2 odst. 2 a 3) Jak jsem již uvedla dříve, doposud jediná existující definice oběti je o poznání užší a nachází se v zákoně o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti. Tato široká definice má svůj smysl v určení okruhu osob, kterých se následky trestné činnosti dotýkají a které by tak měly mít nárok na pomoc vyplývající z tohoto právního předpisu.

- **Zvlášť zranitelnou obětí se pro účely tohoto zákona při splnění podmínek uvedených v odst. 2 nebo 3 rozumí a) dítě, b) osoba postižená fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením,....., c) oběť trestného činu obchodování s lidmi, d) oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti nebo trestného činu, který zahrnoval násilí nebo pohrůžku násilím, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy..... (§ 2 odst. 4)** Některé oběti trestných činů z důvodu svých osobních charakteristik nebo z důvodu okolností činu, který na nich byl spáchán, potřebují vyšší míru ochrany. Ta bude nově přiznána právě osobám, které spadají do kategorie zvláště chráněných obětí. Mezi ty bude patřit také oběť trestného činu znásilnění.
- **Druhotnou újmou se pro účely tohoto zákona rozumí újma, která nebyla oběti způsobena trestným činem, ale vznikla v důsledku přístupu Policie České republiky, orgánů činných v trestním řízení a dalších orgánů veřejné moci, zdravotních zařízení, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, znalců, tlumočnicků, obhájců a sdělovacích prostředků k ní. (§ 2 odst. 5)** Protože doposud neexistovala právní úprava ochrany před sekundární viktimizací, neexistovala ani legální definice tohoto pojmu, kterou nově ZOTČ vytváří. Autor návrhu ve výčtu původců druhotné újmy uvádí zvlášť Policii ČR, ačkoli ta patří mezi orgány činné v trestním řízení, které ve výčtu následují, nezbyvá než usuzovat, že tím bylo zamýšleno zvýraznit hlavního původce druhotné újmy mezi těmito orgány anebo že se jedná o chybu, která bude v průběhu legislativního procesu odstraněna.
- **Policie ČR, orgány činné v trestném řízení a další orgány veřejné moci, subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, zdravotnická zařízení, znalci, tlumočníci, obhájci a sdělovací prostředky mají povinnost respektovat osobnost a důstojnost oběti, přistupovat k oběti zdvořile a šetrně a podle možností jí vycházet vstříc. Vůči oběti postupují s přihlédnutím k jejímu věku, zdravotnímu stavu, včetně psychického stavu, její rozumové vyspělosti a kulturní identitě tak, aby nedocházelo k prohlubování újmy způsobené oběti trestným činem nebo k druhotné újmě. Policie ČR, orgány činné v trestním řízení a subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů mají povinnosti srozumitelným způsobem informovat oběť o jejích právech a umožnit jí jejich plné uplatnění. Na žádost oběti jsou tak povinny učinit i opakovaně. (§ 3 odst. 2 a 4)** Toto ustanovení rozšiřuje katalog

práv obětí v souladu se zmíněným Rámcovým rozhodnutím a ještě více rozšiřuje ochranu před sekundární viktimizací upravenou v § 2 odst. 5 ZOTČ.

- *Hlava II ZOTČ se pak dále komplexně zabývá právy obětí trestných činů, kterými jsou:*
 - právo na poskytnutí odborné pomoci (včetně bezplatné odborné pomoci za podmínek stanovených tímto zákonem,
 - právo na přístup k informacím, které se týkají věci, v níž se stala obětí trestného činu,
 - právo na ochranu před hrozícím nebezpečím,
 - právo na ochranu soukromí,
 - právo na ochranu před druhotnou újmou,
 - právo na doprovod důvěrníka,
 - právo oběti na prohlášení o dopadu trestného činu na její život, které může učinit i písemně v kterémkoli stádiu trestního řízení,
 - právo na peněžitou pomoc
- *Otázky směřující do intimní oblasti vyslychané oběti lze klást jen tehdy, pokud je to nezbytné pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení. Tyto otázky je třeba klást šetrně a po obsahové stránce vyčerpávajícím způsobem, aby nebylo nutné výslech znovu opakovat. Oběť má právo kdykoli podat námitky proti zaměření otázky. (§ 18 odst. 1 a 2) Oběť může žádat, aby byla v přípravném řízení vyslechnuta osobou stejného nebo opačného pohlaví. Zvláště zranitelné oběti je nutné vyhovět, nebrání-li tomu důležité důvody. (§ 19 odst. 1) Zvláště zranitelnou oběť je třeba vyslychat obzvláště citlivě a s ohledem na konkrétní okolnosti, které jí činí zvláště zranitelnou. Výslech zvláště zranitelné oběti se provádí tak, aby nemusel být opakován. Nepřeje-li si zvláště zranitelná oběť vizuální kontakt s osobou podezřelou ze spáchání trestného činu nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede, učiní se, nebrání-li tomu závažné důvody, potřebná opatření, aby k takovému vizuálnímu kontaktu nedošlo, zejména se využívá audiovizuální techniky, je-li to technicky možné. (§ 20 odst. 1, 3 a 4) Tato ustanovení jsou z hlediska oběti znásilnění velmi důležitá, jelikož odstraňují další zdroje jejich sekundární viktimizace - především se vypořádávají s problematikou druhotné újmy způsobené opakovaným a nešetrným vyslycháním a také kontaktem s pachatelem v průběhu řízení. Navíc dávají do rukou oběti nástroj obrany proti příliš intimním otázkám, jejichž zodpovězení si, například z důvodu studu, nepřejí.*

- Závěrem je třeba ještě zmínit *hlavu III ZOTČ*, která upravuje podporu akreditovaných subjektů poskytujících pomoc obětem trestných činů ze strany státu za splnění tímto zákonem stanovených podmínek. Akreditaci lze získat pro jednu či obě podporované služby, kterými jsou poskytování právních informací a restorativní programy. Na poskytnutí dotace nebude právní nárok pouze na základě získání akreditace, bude také záležet na rozhodnutí příslušného ministerstva.

Součástí návrhu zákona o obětech trestných činů je také rozsáhlá novela trestního řádu reagující na novou právní úpravu v tomto předpise obsaženou. Zmínila bych především:

- možnost poškozeného a osoby zúčastněné, aby si jako zmocněnce určily právnickou osobu,
- zařazení zvláště zranitelných obětí mezi poškozené, kteří mají nárok na poskytování právní pomoci zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu, prokáží-li, že nemají dostatek prostředků,
- zavedení předběžných opatření do trestního řízení, která lze uložit obviněnému je-li dán důvod vazby, zjištěné skutečnosti nasvědčují, že obviněný trestný čin spáchal a účelu předběžného opatření nelze dosáhnout jiným způsobem. Mezi předběžná opatření by měl patřit:
 - zákaz styku s poškozeným, osobami jemu blízkými a jinými osobami, zejména svědky,
 - zákaz vstupu do společného obydlí obývaného s poškozeným, jeho bezprostředního okolí a zdržovat se v takovém obydlí,
 - zákaz vycestování do zahraničí a další,
- změnu právní úpravy poskytování informací svědkovi, kterému hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě. Dříve možnost získat tyto informace závisela na posouzení orgánů činných v trestním řízení, nově by pak jedinou podmínkou bylo podat žádost o tyto informace.

V souvislosti s přijetím tohoto zákona by také došlo ke zrušení části první zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, čímž by fakticky došlo k zániku tohoto předpisu.⁵⁷

⁵⁷Návrh zákona o obětech trestných činů. In: *Knihovna připravované legislativy* [online]. [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: <http://eklep.vlada.cz/eklep/page.jsf?pid=KORN8KMJPPBK>

3.5 Pomoc obětem trestného činu znásilnění

Rozlišujeme čtyři druhy pomoci obětem trestných činů – pomoc laickou, psychologickou, sociální a právní.

3.5.1 Laická pomoc

Tímto termínem se vystihuje pomoc oběti ze strany jejího nejbližšího okolí - tedy rodiny a přátel. Tito lidé velmi často nevědí, jak s obětí správně zacházet a ve své snaze pomoci se často vydají naprosto špatný směrem. Aby se oběť mohla vyrovnat s tím, co se jí stalo, je třeba, aby vzpomínky na traumatizující událost ve své mysli zpracovala do přijatelnější podoby, k tomu potřebuje o tomto tématu komunikovat se svým okolím, to se však často tváří, jako by se nic nestalo, v mylné představě, že tím oběti nejlépe pomohou zapomenout, což však z důvodu intenzity zážitku není možné a tyto snahy jsou pak v tomto ohledu naprosto kontraproduktivní a oběti vůbec nepomáhají.

Rodina a přátelé by oběti měli pomoci především:

- *zbavit se pocitu viny* - oběť hledá důvody pro to, co se jí stalo a často začne obviňovat sama sebe. Je třeba ji vyslechnout a logickými argumenty jí tyto pocity vyvrátit, tento přístup musí být šetrný a velmi opatrný, není dobré argumenty, které oběť uvádí, bagatelizovat, ať jsou absurdní či nikoli,
- *uvědomit si, že psychické následky, kterými v důsledku prožitého traumatu trpí, jsou běžnou reakcí na stresující událost* a že tedy s obětí není nic v nepořádku,
- *vyhledat pomoc psychologa*, pokud psychické problémy trvají delší dobu a zhoršují se - je možné, že se u oběti vyvinula posttraumatická stresová porucha,
- *obnovit tzv. "iluzi bezpečí"*, jinak hrozí, že se oběť začne izolovat od světa ze strachu opustit svůj domov,
- *zbavit se negativních emocí*, které se v oběti v důsledku trestného činu nahromadily - nechat ji vyplakat se, vykřičet se atp. Bylo by velkou chybou utnout komunikaci o tom, co se stalo, ihned jakmile oběť začne plakat,
- *obnovit tzv. iluzi kontroly* - oběť trestného činu často ztratí pocit kontroly na sebou samou a svým životem, pomoc ze strany rodiny spočívá především v poskytnutí bezpečného útočiště a podpory oběti v různých aktivitách,

- *vyřešit konkrétní problémy*, které jsou v danou chvíli pro oběť prioritní, jako je doprovod oběti na policii, vyhledání atd.

3.5.2 Psychologická pomoc

Lidská psychika není připravena na zátěž, kterou jí připraví prožití zážitku, jakým je znásilnění. Proto by pro ní stejně jako u celé řady dalších silně traumatizujících činů měla být nápomocná tzv. psychologická první pomoc, poskytovaná přímo namísto přivolaným psychologem (samozřejmě pouze je-li tato varianta vzhledem k okolnostem možná) nebo následná terapie akutního traumatu, se kterou lze začít přibližně 2 dny po činu.

Psychologická první pomoc by měla pomoci oběti překonat šok z prožitého zážitku a do určité míry se stabilizovat. Důležitými pojmy jsou zde:

- **informace** (jaké psychické následky traumatu může oběť očekávat, kde může vyhledat pomoc atp.)
- **intervence** (ta spočívá v moci oběti zvládnout stres a nastartovat vnitřní procesy, směřující ke zpracování traumatu, je třeba velká míra empatie, nementorovat oběť, nelhat oběti, nespěchat na ni, zajistit, aby oběť po činu nebyla sama atp. U obětí znásilnění může být problematické neustálé navracení traumatu v myšlenkách, které vede k prohloubení psychických následků, k nespavosti atp., v rámci první pomoci psychologa mohou být oběti vysvětleny metody, pomocí kterých se může od nepříjemných pocitů distancovat a uklidnit se - například metoda zastavování myšlenek či tzv. TV metoda, pomocí které oběť "film", který jí neustále běží hlavou, mění.)
- **identifikace rizikových osob** (Rizikovými osobami jsou osoby, u kterých je v důsledku existence určitých charakteristik vyšší pravděpodobnost výskytu posttraumatické stresové poruchy a dalších obtíží psychického či sociálního charakteru. Těmito znaky jsou například reviktimizace (tedy že tato osoba již byla obětí znásilnění v minulosti), velmi silná prvotní emocionální reakce, věk (dítě) či nedostatek zdrojů podpory (oběť například nemá rodinu, nemá kde bydlet atp.). V důsledku identifikace rizikové oběti jsou pak poskytovány různé nadstandardní služby.)

Následná terapie akutního traumatu je nejnáročnější v případě silně traumatizovaných obětí, mezi které patří právě oběti znásilnění a je proto třeba jim pomoc poskytnout se zvláštní péčí. Jako příklad velmi účinných terapeutických postupů bych uvedla strategii "od oběti k survivorovi" - "Survivor" je anglický výraz pro někoho, kdo přežil. Podstatou této terapie je změnit náhled oběti na to, co se jí stalo, protože oběť je vnímána jako slabá, zatímco "survivor" je někdo silný, kdo přestál těžkou zkoušku, přežil a tím zvítězil.)⁵⁸

3.5.3 Sociální pomoc

Účelem této pomoci je zlepšit sociální situaci obětí trestných činů, minimální standardy v této oblasti vycházejí především z Rámcového rozhodnutí Rady EU o postavení obětí v rámci trestního řízení. V mnoha vyspělých zemích je dnes praxí, že v rámci policejních stanic působí anebo s nimi alespoň úzce spolupracují sociální pracovníci. Jejich úkolem je pomoci obětem zejména poskytnutím potřebných informací a psychické podpory nebo vyřešením jejich sociální situace, která se zhoršila v důsledku trestného činu. V České republice toto nejenže doposud není zavedeno, ale je dokonce běžnou praxí, že se policisté dopouštějí závažných pochybení, která mají za následek sekundární viktimizaci oběti, ke které by vůbec nemuselo dojít, pokud by policisté včas povolali policejního psychologa, aby jim v dané situaci, s jejímž řešením si nevědí rady, pomohl. Bílý kruh bezpečí⁵⁹ v roce 2003 provedl dotazníkové šetření, vybrali pro něj 25 osob, které v minulosti byly jeho klienty, 21 z nich odevzdalo dotazník řádně vyplněný, mezi nimi 4 oběti znásilnění. Výsledek:

- 95% respondentů se shodlo, že bezprostředně po činu je nejvíce překvapilo nevhodné jednání policie či zdravotnického personálu,
- 81% respondentů shledalo jako největší problém po činu bezmoc, neinformovanost a neadekvátní přístup profesionálů,
- 90% respondentů označilo za největší pomoc po činu svou rodinu,
- 76% respondentů uvedlo, že jim nejvíce ublížil nevhodný přístup policie či médií.

Tento stav odráží nutnost legislativních změn, o kterých jsem hovořila výše v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů.⁶⁰

⁵⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, ISBN 978-802-4720-142. s. 126 - 141.

⁵⁹ Bílý kruh bezpečí (BKB) poskytuje právní, psychologické i sociální poradenství a pomoc obětem a svědkům trestných činů.

⁶⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, ISBN 978-802-4720-142. s. 141 - 149.

3.5.4 Právní pomoc

Existuje několik skupin osob, jež se zaměřují na poskytování právní pomoci, ale v daném kontextu se zaměřím pouze na osoby, které se této problematice věnují na dobrovolné úrovni. Tyto osoby musí mít znalosti hmotněprávních a procesních norem a to v teoretické i v praktické rovině - tedy musí být schopny oběti nejen vysvětlit, jaká má práva, ale také jak je může uplatnit.

Právním poradcem se stávají osoby různých právnických profesí a často mají nějaké své profesionální návyky. Ve chvíli, kdy se stanou poradci, je však třeba tyto návyky odložit a celkově změnit svůj přístup a postupy, jelikož v této pozici není čas na přípravu, musejí odpovídat bezprostředně na přímo položené dotazy bez možnosti ověřit si verzi předkládanou tazatelem a často i bez možnosti získat informaci o důležitých detailech potřebných pro další rozhodnutí týkající se právní pomoci, jelikož za tímto účelem lze pouze pokládat doplňující dotazy. V případě odhalení rozporů v dané verzi je třeba vždy na tyto upozornit takovým způsobem, aby nedošlo ke ztrátě důvěry oběti. Obsahem právní pomoci je upozornění na další možné postupy, nikoli ovlivňování klientova rozhodnutí o nich. Podávané informace by měly být úplné, tedy měly by upozornit na negativní i na pozitivní důsledky dalších právních kroků a pro danou osobu být co nejsrozumitelnější.⁶¹

Z hlediska obětí závažných trestných činů, jako je právě znásilnění, je vhodné kumulovat psychologickou a právní pomoc do jednoho místa. Právě těmto účelům slouží občanská sdružení, jako je Bílý kruh bezpečí⁶² nebo Persefona⁶³.

⁶¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 191 s. ISBN 978-802-4720-142. s. 149 - 153.

⁶² <http://www.bkb.cz/>

⁶³ <http://www.persefona.cz/>

4 KONTROLA KRIMINALITY

Kromě oběti a pachatele je předmětem kriminologie také kontrola kriminality. Pod tento pojem spadají represivní a preventivní strategie kontroly kriminality, jejichž účelem je udržet kriminalitu v určitých společensky přijatelných mezích nebo ji omezit.⁶⁴ Hlavní rozdíl mezi těmito strategiemi tkví v časovém horizontu, ve kterém působí. Represe se uplatňuje až po spáchání trestného činu, tyto politiky mají tak do určité míry defenzivní charakter. Prevence se oproti tomu uplatňuje ještě před tím, než byl nějaký trestný čin spáchán, ve snaze zabránit páchání trestné činnosti. Tyto politiky mají tedy charakter ofenzivní.

4.1 Represivní strategie

Trestněprávní kontrola kriminality, v rámci které bývají represivní strategie nejčastěji realizovány, bývá označována jako formální kontrola kriminality. Jedná se o kontrolu prováděnou prostřednictvím příslušných státních institucí (orgány činnými v trestním řízení) formou aplikace trestněprávních norem. V současnosti tento typ strategií převažuje, ačkoli se stále více klade důraz na strategie preventivní, které moderní kriminologická nauka považuje za efektivnější a méně nákladné.⁶⁵

Represe v případě pachatele trestného činu znásilnění bude mít povahu především uložení trestu odnětí svobody. U deviantních pachatelů, kteří se tohoto skutku dopustili ve stavu nepřičetnosti, však uložení trestu nepřipadá v úvahu, jelikož nejsou trestně odpovědní. V takovém případě bude využito ochranné opatření ve formě ochranného léčení (ambulantního nebo ústavního) nebo zabezpečovací detence. Především druhé zmíněné se jeví jako nejlepší způsob, jak ochránit společnost před nebezpečným pachatelem. Platí však, že zabezpečovací detenci lze uložit pouze pachateli činu jinak trestného, který naplňuje znaky zločinu, pokud je jeho pobyt na svobodě nebezpečný a ochranné léčení by v jeho případě nevedlo k dostatečné ochraně společnosti (§ 100 odst. 1 TZ). Zabezpečovací detence je vůči ochrannému léčení ve vztahu subsidiarity. Ochranné léčení nebo zabezpečovací detence mohou být uloženy také trestně odpovědnému pachateli znásilnění a to buď vedle trestu odnětí svobody anebo samostatně v případě upuštění od potrestání dle § 47 TZ, pokud se pachatel dopustil daného

⁶⁴ NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008, ISBN 978-807-3573-775. s. 20-25.

⁶⁵ tamtéž

jednání ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou a soud má za to, že ochranné léčení či zabezpečovací detence zajistí nápravu pachatel a ochranu společnosti lépe než trest.

4.2 Preventivní strategie

Podstatou kriminální prevence, někdy také označované jako neformální kontrola kriminality, je odstranění kriminogenních faktorů, v důsledku jejichž působení dochází k páchání trestné činnosti. V této oblasti nepůsobí pouze státní instituce, ale také různé nestátní útvary, například zájmová sdružení občanů, a především pak veřejnost sama o sobě – tedy jednotliví občané.

Kriminální prevenci můžeme dělit podle obsahu na sociální, situační a viktimologickou a podle adresátů prevence na primární, sekundární a terciární:

Sociální prevence je zacílena na sociální faktory kriminality. Za preventivní opatření z oblasti sociální prevence můžeme považovat především vytváření normativních systému, ať již se jedná o právní řád, morální pravidla nebo desatero přikázání, jejichž účelem je vynutit společností aprobované chování pomocí pozitivních a negativních sankcí. V případě trestného činu znásilnění bude mít sociálně preventivní charakter především právní úprava tohoto trestného činu ve zvláštní části TZ. Velkým problémem v tomto ohledu je v současnosti často se vyskytující právní nihilismus, neboli popírání těchto normativních systémů, který takové jedince vede k tomu, že mohou dělat, cokoli chtějí. Výše zmíněný systém kontroly se nazývá kontrola vnější a je prováděn státními institucemi, potažmo celou veřejností. Mnohem důležitější je ale kontrola vnitřní, která by měla být vytvořena v průběhu socializace jedince a to působením rodiny, školy, přátel atd. V průběhu tohoto procesu by si jedinec, na kterého je správně působeno, měl vytvořit vlastní systém vnitřních zábran proti jednání, které mu bylo vštípeno jako společensky nežádoucí. Toto potvrzuje i teorie vazeb vytvořená americkým kriminologem Travisem Hirschim, podle které se proces socializace navenek projevuje prostřednictvím společenských vazeb, na jejichž vývoj má největší vliv právě nejbližší okolí dané osoby, a pokud jsou některé z nich oslabeny anebo přímo absentují, je zde velké riziko, že se daná osoba dopustí trestné činnosti. U pachatele trestného činu

znásilnění lze v tomto ohledu předpokládat oslabení emocionální vazby s blízkými osobami nebo přímo vazby na společenská pravidla a hodnoty.

Situační prevence se zabývá kriminogenními situacemi. Vychází z předpokladu, že určité druhy kriminality se typicky dějí v určité době, na určitém místě anebo za určitých okolností. Účelem tohoto druhu prevence je přijmout taková opatření, která zamezí vzniku kriminogenní situace. Z hlediska trestného činu znásilnění budou mít roli především ta situačně preventivní opatření, která směřují ke zlepšení dohledu nad určitými lokalitami, což by mělo vést k odrazení pachatele od trestné činnosti, jedná se zejména o posílení pořádkových a hlídkových služeb policie či zavedení kamerových systémů nebo odstranění překážek, které v dané lokalitě zhoršují viditelnost a tím zvyšují riziko vzniku kriminogenní situace. S touto problematikou se neodmyslitelně pojí teorie hájitelného prostoru vytvořená americkým architektem Oscarem Newmanem, podle které si potencionální pachatel volí pro svůj útok spíše anonymní lokality, kde se nachází méně lidí, je tam více možností se ukryt atp. Podle této teorie by pak například autobusové zastávky měly být umístěny tak, aby bylo možné přehlédnout všechna riziková místa, veřejné komunikace by měly být řádně osvětleny, domy by měly být vybaveny zabezpečovacími prostředky a kamerovými systémy atd.

Viktimologická prevence se za využití poznatků viktimologie zaměřuje na potencionální a skutečné oběti trestné činnosti ve snaze naučit je bezpečnému způsobu chování, které by mělo snížit riziko, že se obětí stanou, na minimum a obraně proti útoku. Může se jednat o poradenské služby, kurzy sebeobrany, ale také o propagaci různých obranných prostředků.

Primární prevence působí na všechny osoby na daném území, ať již se jedná o území státu nebo jen obce. Jedná se o působení v rámci tzv. pozitivní generální prevence, která je směřovaná na řádné občany, ve kterých má povzbudit pocit bezpečí a víru v právní řád. Formou primární prevence může být také vyhledávání deviantních jedinců v rámci zdravotnických zařízení. Zvláštní důraz se klade na preventivní působení na děti a mládež a to opět především ze strany jejich rodiny, školy a nejbližšího okolí.

Sekundární prevence je zaměřena úžeji, jejím cílem je působit na potencionální pachatele a potencionální oběti, tedy osoby s určitými rizikovými faktory, a na kriminogenní situace. Příkladem sekundární prevence je mimo jiné působení negativní generální prevence, která je

směřovaná na potencionální pachatele, které má od trestné činnosti odradit tím, že v nich vzbudí přesvědčení, že trest za protiprávní jednání je neodvratitelný.

Terciární prevence se zabývá osobami, které se již obětí nebo pachatelem staly. Hlavním účelem této prevence je pak zabránit kriminální recidivě pachatele a viktimologické recidivě oběti. U pachatele se bude jednat především o individuálně preventivní působení trestu a dále pak působení v rámci penitenciární péče. U oběti půjde především o poskytnutí některé z forem pomoci, o kterých jsem psala v kapitole zabývající se obětí znásilnění a další opatření přijímaná za účelem zabránění vzniku sekundární viktimizace či vypořádání se s ní.⁶⁶

Prevenici lze dále z hlediska trestného činu znásilnění členit na prevenci ve vztahu k deviantním pachatelům a ve vztahu k nedevariantním pachatelům:

- Prevence znásilnění páchaných deviantními pachateli je především medicínského charakteru, může se jednat o aplikaci různých léčebných terapií a metod:
 - **biologická terapie** – farmakoterapie – jedná se zejména o redukci pohlavního pudu pomocí antiandrogenních či psychotropních léků.
 - **chirurgická terapie** – testikulární pulpektomie – odstranění mužských pohlavních žláz za účelem výrazného snížení produkce pohlavních hormonů a tím i pohlavního pudu. Jedná se o velmi závažný zásah do tělesné i duševní integrity pachatele a proto jsou zde velmi přísné podmínky pro její provedení. Pachatel musí o operaci požádat a tato žádost vyžaduje schválení ošetřujícím lékařem a odbornou komisí. Dříve se používala ještě jedna chirurgická metoda – stereotaktická operace mozku – která však byla velmi riziková a často neefektivní.
 - **psychoterapie** – podstatou této terapie je nalézt pachateli náhražkové sexuální chování, které uspokojí jeho pohlavní pud a nebude v rozporu se zákonem. Aby byla tato metoda efektivní, musí se jí pachatel podrobit dobrovolně.

⁶⁶ NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008, ISBN 978-807-3573-775. s. 181-213.

- Prevence znásilnění páchaných nedelegantními pachateli probíhá především v rámci sociální prevence, především pak formou řádné sexuální výchovy dětí a mladistvých. Uplatní se zde taktéž prevence situační a viktimologická, které jsou popsány výše.⁶⁷

⁶⁷ NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008, ISBN 978-807-3573-775. s. 321-324.

5 VYŠETŘOVÁNÍ TRESTNÉHO ČINU ZNÁSILNĚNÍ

Prvotním podnětem k vyšetřování trestného činu znásilnění je v drtivé většině případů trestní oznámení. Dle § 158 odst. 2 TŘ je povinen oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, přijímat státní zástupce a policejní orgán. Kromě vysoké míry latence je pro tento typ trestné činnosti typické také ještě opožděné oznamování činu, to může mít mnoho důvodů, například strach, stud, snaha zakrýt, že se vůbec nějaký skutek stal před nejbližším okolím, nedůvěra vůči orgánům činným v trestním řízení atd.

Typickými stopami jsou pak především stopy ve vědomí (tedy vzpomínky), stopy biologické (především sperma pachatele, ale i jiné, například jeho kůže za nehty oběti atp.) a stopy působení (stopy způsobené násilím, kterého se pachatel dopustil, například hematomy, otisky zubů a také stopy na oblečení oběti či na místě činu). Účelem těchto stop je pak především určit, zda byl spáchán trestný čin znásilnění a kdo je jeho pachatelem. Pouze tak je možné zahájit trestní řízení. Dále se pak na základě stop určí způsob spáchání činu (zda byl spáchán souloží či jiným se souloží srovnatelným pohlavním stykem), zda se oběť bránila a jak silně atd. Na základě provedení důkazů se pak setkáváme se třemi možnými vyšetřovacími situacemi, kterými jsou:

- předpoklad, že trestný čin se stal, ale jeho pachatel je neznámý,
- předpoklad, že trestný čin se stal a lze určit totožnost pachatele,
- pochybnost, že trestný čin se stal, potencionální pachatel je ale známý.

Oznámením začíná první fáze přípravného řízení - prověřování, v rámci které by především mělo být zjištěno, zda byl spáchán trestný čin a kdo je podezřelý z jeho spáchání, což jsou dle § 160 TŘ hlavní podmínky zahájení trestního stíhání a zároveň druhé fáze přípravného řízení - vyšetřování. U znásilnění je pak třeba v rámci přípravného řízení kromě obecného dokazování upraveného v § 89 odst. 1 TŘ, jehož obsahem je:

- zda se skutek stal a zda se jedná o trestný čin,
- zda tento skutek spáchal obviněný, případně z jakých pohnutek,
- podstatné okolnosti mající vliv na posouzení povahy a závažnosti činu,
- podstatné okolnosti k posouzení osobních poměrů pachatele,
- podstatné okolnosti umožňující stanovení následku a výše škody způsobené trestným činem,

- okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání,

objasnit také zvláštní skutečnosti specifické pro tento trestný čin vytyčené Z. Konrádem:

- kdy a za jakých okolností došlo k prvnímu kontaktu oběti a pachatele, zda mezi nimi existuje nějaký vztah,
- jak se oběť dostala na místo činu,
- zda bylo použito násilí, a jaký byl jeho charakter a intenzita, zda bylo využito bezbrannosti oběti a jak byl stav bezbrannosti navozen,
- kolik bylo pachatelů a jaké byly úlohy každého z nich,
- jaký odpor kladla oběť,
- zda se pachatel snažil zakrýt trestnou činností a jak,
- kdo byl svědkem trestného činu,
- jaké jsou následky znásilnění a k jaké materiální škodě došlo,
- proč byl trestný čin ohlášen opožděně.⁶⁸

Z úkonů prováděných v rámci přípravného řízení policejním orgánem, které obsahují určitá specifika, bych zmínila:

- **Výslech oběti** (ten musí být proveden, jak jsem již zmínila na mnoha místech této práce, tak, aby se předcházelo sekundární viktimizaci. Jak mi k tomuto tématu sdělil kpt. Mgr. Petr Rozum, vrchní komisař Policie ČR, Krajského ředitelství policie hl. m. Prahy, SKPV, Odbor obecné kriminality, jehož přístup je pozitivní výjimkou z trendu, který jsem naznačila v části mé práce, která se zabývá sekundární viktimizací, *"vyšetřování znásilnění s sebou nese ze strany policisty při jednání s obětí notnou dávku empatie a je nutný citlivý a vstřícný přístup, aby oběť získala maximální důvěru v osobu vyšetřovatele. Není to vůbec jednoduché, protože každý si svůj díl utrpení nese jinak, jinak jej prožívá či je schopen o něm hovořit. Nejtěžší je jednání a komunikace s dětskými oběťmi mravnostní kriminality. Myslím si, že je to ta nejnáročnější oblast policejní práce, ke které je na straně policisty potřebná značná praxe, teoretická vybavenost a znalost psychologie."* V souvislosti s tím bych zmínila zvláštnost typickou pro výslech dětí nízkého věku, kterou je kromě přítomnosti pedagoga, sociálního pracovníka nebo dětského psychologa a pořizování audiovizuálního

⁶⁸ MUSIL, Jan, Zdeněk KONRÁD a Jaroslav SUCHÁNEK. *Kriminalistika*. 2., přeprac. a dopl.vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, ISBN 80-717-9878-9. s. 460 - 476.

záznamu k zachycení autentické vyjadřovací schopnosti dítěte, vyslýchání dětí ve zvláště zařízené místnosti, která by měla navozovat atmosféru civilního nebo domácího prostředí a používání loutek *Jája a Pája*⁶⁹, na kterých dítě může demonstrovat jednání pachatele.)

- **Prohlídka těla poškozeného a pachatele** (slouží k zajištění stop na těle, které svědčí o použití násilí a také o míře obrany oběti)
- **Konfrontace** (dle mého názoru by se k této vyšetřovací metodě, jejímž účelem je vyjasnit rozpory ve výpovědích pachatele a obviněného, mělo u znásilnění přistupovat pouze existují-li důvodné pochybnosti o pravdivosti výpovědi oběti, jinak může mít za následek zastrašení oběti a vznik další újmy, v případě, že je obětí osoba mladší 15 let, nemělo by se podle mého názoru k této metodě pokud možno přistupovat vůbec.)
- **Rekognice, vyšetřovací pokus a rekonstrukce** (tyto tři metody jsou velmi náročné na přípravu, jelikož při nich hrozí velmi silné riziko sekundární újmy oběti, při rekognici je třeba opravdu pečlivě vybrat přizvané osoby, aby byly co nejvíce podobné pachateli a oběť tak byla donucena se opravdu pečlivě zamyslet, než nějakou osobu označí, doporučuje se ji provádět přes jednocestné zrcadlo. K vyšetřovacímu pokusu je třeba přistupovat tak, aby nesnižoval lidskou důstojnost a neohrožoval oběť, je-li to možné, měla by být oběť nahrazena figurantem. Rekonstrukce se v případě znásilnění použije především byla-li jí způsobena smrt.)
- **Expertizy** (při vyšetřování znásilnění mohou být vytvořeny čtyři typy znaleckých posudků - *soudně-lékařský*, která se zabývá stopami násilí, stopami soulože, stopami obrany, zdravotními následky oběti atp., *soudně-psychiatrická expertiza*, která je nutná především v případě, kdy je podezření, že pachatel trpí duševní chorobou a že mohl spáchat trestný čin ve stavu nepřičetnosti, tento typ expertizy má uplatnění také v rámci individuální predikce a tedy i při určování, které ochranné opatření bude vhodnější pro trestně neodpovědného subjektu, *expertiza sexuologická* sloužící ke zjištění zda pachatel trpí sexuální deviací, zda je schopen soulože atp., která může být

⁶⁹ Loutky Jája a Pája jsou chráněným průmyslovým vzorem Ministerstva vnitra ČR a Policie ČR, jejich účelem je vybídnout dítě ke hře v rámci které dítě bez zbytečné zátěže pro jeho psychiku vyšetřovatelům na loutkách předvede chování pachatele

velmi důležitým důkazem v případě křivého obvinění, a kriminalistická, ve které je zahrnuta celá řada dalších expertiz - biologická, trasologická či chemická)⁷⁰

Forenzní genetik:

Pro zjištění pachatele trestného činu znásilnění má zřejmě největší význam kriminalistická expertiza z oblasti forenzní genetiky, která zkoumá biologické stopy obsahující DNA. Důležitost těchto znaleckých posudků spočívá v jejich důkazní síle - je vědecky prokázáno, že každá osoba má jedinečnou strukturu DNA, tedy analýzou DNA lze nade vší pochybnost⁷¹ určit pachatele znásilnění, který na oběti zanechal sperma či jiné biologické stopy (krev, epitelové buňky, vlasy atp.).

Vzorek DNA se u znásilnění získává nejčastěji:

- poševním či análním výtěrem, výtěrem dutiny ústní, stěrem zevního genitálu
- ze skvrn na oděvu
- sběrem tzv. trichologického materiálu z oběti (vlasy, ochlupení útočníka)
- výškrabem zpod nehtů

z embrya, plodové vody atp.⁷²

Tzv. zkrácené přípravné řízení, které umožňuje postavit obviněného před soud v nejkratší možné době a končí podáním návrhu na potrestání, je vyloučené i když je podezřelý přichycen přímo při činu z toho důvodu, že horní hranice trestu odnětí svobody, který je možné uložit při naplnění základní skutkové podstaty, je 5 let. Zkrácené přípravného řízení lze dle § 179a TŘ konat pouze je-li tato hranice nanejvýš 3 roky.

Dopustí-li se znásilnění manžel, partner nebo druh oběti, musí dát oběť s trestním stíháním dle § 163 TŘ souhlas. Další typické instituty trestního řízení v případě znásilnění (utajený svědek a vykázání obžalovaného ze soudní síně po dobu výslechu svědka) jsem zmínila již v kapitole zabývající se obětí trestného činu a sekundární viktimizací při jejich kritice, proto není třeba je na tomto místě znovu popisovat.

⁷⁰ MUSIL, Jan, Zdeněk KONRÁD a Jaroslav SUCHÁNEK. *Kriminalistika. 2.*, přeprac. a dopl.vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, ISBN 80-717-9878-9.s. 460 - 476.

⁷¹ Pravděpodobnost výskytu stejného profilu DNA je $1:1,83 \times 10^{17}$.

⁷² KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, 2008, ISBN 978-807-3451-615. s.163-165.

6 NÁVRHY DE LEGE FERENDA

Na závěr bych chtěla prezentovat mé návrhy de lege ferenda, tedy jaké změny v právní úpravě bych na základě zjištění, ke kterým jsem dospěla v průběhu psaní této práce, provedla a z jakých důvodů.

Současnou právní úpravu znásilnění, kromě drobných nedostatků, se kterými se vypořádám v této kapitole, považuji za celkem zdařilou. Rekodifikace trestního zákona přinesla v této oblasti mnoho pozitivních změn, ačkoli jich dle mého názoru stále nebylo dost. Dalším krokem dopředu je pak bezesporu zákon o obětech trestných činů, který v současné době čeká druhé čtení v Poslanecké sněmovně. Značná část mnou původně zamýšlených podnětů se v podstatě kryje s tímto návrhem, který bude v případě jeho přijetí velkým přínosem pro trestní právo. V této kapitole se proto zaměřím pouze na ty oblasti, které nejsou řešeny ZOTČ a přesto jsou dle mého názoru hodny další pozornosti ze strany zákonodárců.

6.1 Trestní sazba

Jak jsem zmínila již v předešlých částech mé práce, současná výše trestní sazby, kterou lze uložit za spáchání trestného činu znásilnění, mi přijde nízká v porovnání se závažností tohoto činu.

Pokud se pachatel dopustí jednání popsaného v základní skutkové podstatě nacházející se v § 185 odst. 1 TZ, hrozí mu trest odnětí svobody v délce šest měsíců až pět let. Znásilnění je tedy v tomto případě pouhým přečinem, což značně nekoresponduje s jeho závažností a především dolní hranice trestu je dle mého názoru velmi nízká. Ačkoli lze argumentovat, že toto ustanovení pohltilo případy, které dříve byly kvalifikovány pouze jako vydírání, a tomu odpovídá daná trestní sazba, nelze přehlédnout újmu, kterou jednáním naplňujícím toto ustanovení pachatel způsobí oběti. Přísnější potrestání takového pachatele bylo i úmyslem zákonodárce, když dané jednání zařadil do základní skutkové podstaty znásilnění. Dle mého názoru však měl jít zákonodárce při zpřísnění postihu ještě dál. Navrhovala bych tedy, aby za spáchání trestného činu znásilnění dle § 185 odst. 1 TZ hrozil trest odnětí svobody ve výši od pěti do deseti let. Znásilnění by tak již ve své základní skutkové podstatě bylo zvláště závažným zločinem, což lépe odpovídá jeho obsahu.

Za naplnění kvalifikované skutkové podstaty by pak bylo možné uložit osm až dvanáct let, byla-li by naplněna podmínka obsažená v § 185 odst. 2 TZ, deset až patnáct let nacházela-li by se okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby v § 185 odst. 3 TZ a patnáct až dvacet let, pokud by pachatel tímto činem způsobil smrt.

Vyšší trestní sazby by na prvním místě měly odrazovat pachatele od páchání tohoto druhu trestné činnosti, na druhém místě by měly být reakcí na vysokou míru recidivy a v neposlední řadě by také měly odrážet dobu, kterou potřebuje oběť k zvládnutí způsobené psychické újmy.

Podotýkám, že ke zvýšení trestní sazby bych se neuchýlila pouze u trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, ale také u jiných druhů trestné činnosti, jelikož dle mého názoru v současné době v mnoha případech trest neplní svou funkci, což se odráží ve vysoké míře recidivy. Námitkou by mohl být problém s přeplněností věznic. I s tím by však bylo snadné se vypořádat a to častějším užíváním alternativních trestů - především trestu domácího vězení a to zejména u majetkové trestné činnosti. To by samozřejmě vyžadovalo úpravu současného systému, ale to již není předmětem této práce.

6.2 Kvalifikovaná skutková podstata

Další můj návrh de lege ferenda se týká kvalifikované skutkové podstaty tohoto trestného činu.

Ačkoli přísnější trest v případě způsobení těžké újmy na zdraví stanovený § 185 odst. 3 TZ dopadá i na případy, kdy v důsledku znásilnění dojde k nakažení oběti virem lidského imunodeficitu (HIV), nedopadá již na nakažení pohlavními chorobami, které nejsou způsobitelné přivodit těžkou újmu na zdraví, ale přesto značně ztěžují situaci oběti a jako takový by pak jejich přenos měl být okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby, která by svou závažností odpovídala zařazení do ustanovení § 185 odst. 2 TZ. Specifikace těchto onemocnění by mohla být stejná jako v případě trestného činu ohrožení pohlavní nemoci

(§ 155 TZ) - příjice (syphilis), kapavka (gonorrhoea), měkký vřed, Nicolas-Favreova nemoc (lymphogranuloma venereum) a další.⁷³ Souběh těchto dvou činů by pak nadále byl vyloučen.

6.3 Trestní stíhání se souhlasem poškozeného

Můj názor jsem v této oblasti specifikovala již v kapitole zabývající se sekundární viktimizací, přesto si myslím, že je namístě, vrátit se k této problematice i zde.

Nezdá se mi vhodné a ani účelné, aby v případě trestné činnosti proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti bylo dáno oběti dispoziční právo s trestním řízením, proto bych do budoucna navrhovala, aby z § 163 TŘ byly trestné činy spadající do této kategorie vyloučeny. Dopustí-li se tohoto skutku na oběti manžel, partner anebo druh, je psychický nátlak na oběť z jeho strany téměř předem danou skutečností. Nátlak je sice jedním z důvodů, na základě kterých dle § 163a TŘ orgány činné v trestním řízení mohou překonat odepření či zpětvzetí souhlasu s trestním stíháním, ale jak jsem se již vyjádřila dříve, tato úprava není dostatečná a pokud by i za dostatečnou byla považována, není tu pak důvod, aby znásilnění bylo součástí trestných činů vyjmenovaných v § 163 TŘ, když je předem zřejmé, že pachatel bude na oběť působit a tím pádem by jakékoli odepření souhlasu nebo jeho zpětvzetí mohlo být považováno za důsledek jeho manipulace s obětí a důvod k nerespektování tohoto úkonu oběti.

Pokud by přes výše uvedené argumenty byl zákonodárce takového názoru, že § 163 TŘ nevyžaduje změnu, navrhovala bych tedy změnu ustanovení § 246 odst. 1 písm. d) TŘ a to v tom rozsahu, že by poškozenému, kterým je osoba spadající pod režim § 163 TŘ, bylo umožněno podat odvolání také pro nesprávnost výroku o vině a výroku o trestu. Pokud mají tyto osoby mít právo disponovat s trestním řízením v jeho počátku, měly by mít také oprávnění vyjádřit svůj nesouhlas s rozhodnutím o vině a trestu.

6.4 Vykázání obžalovaného z jednací síně po dobu výsledku svědka

I k této problematice jsem již vyjadřovala dříve v rámci kritiky institutů trestního řízení, které mají za následek sekundární újmu oběti. Zde se tedy zaměřím pouze na změny, které by bylo dle mého názoru vhodné provést v § 209 TŘ.

⁷³ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 2. vyd. Praha: Leges, 2010, Student (Leges). ISBN 978-80-87212-49-3 s. 508 - 510.

Především bych do textu tohoto ustanovení přidala další okolnost, na základě které je možné vykázat obžalovaného a to zhoršení psychického stavu oběti.

Dále bych mezi současný odst. 1 a odst. 2 vložila nový odst. 2, jehož dikce vychází z předpokladu, že bude přijat ZOTČ a jehož znění by bylo: "Existuje-li důvodná hrozba vzniku druhotné újmy svědka, který je zvláště zranitelnou obětí, je povinností předsedy senátu vykázat obžalovaného po dobu výpovědi toho svědka ze soudní síně."

Je bezesporu důležité chránit a zachovat právo obžalovaného na řádnou obhajobu, ale nelze na úkor toho zkracovat práva obětí na ochranu před zhoršením jejich psychického stavu. Prodloužení trvání soudního jednání bude pouze marginálním důsledkem.

ZÁVĚR

Ve své práci jsem se zaměřila na trestněprávní a kriminologické aspekty trestného činu znásilnění - jednoho z nejzávažnějších trestných činů, který lze na oběti spáchat.

Po historickém úvodu jsem se za pomoci judikatury Nejvyššího soudu ČR a další literatury, pokusila poskytnout co nejdetailnější popis tohoto trestného činu, jeho pachatele a oběti. Zaměřila jsem se především na jeho skutkovou podstatu a na konkretizaci pojmů, jejichž výklad by v praxi mohl být problematický. Svou pozornost jsem zaměřila také na kontrolu kriminality, tedy na represivní opatření a preventivní opatření zacílená proti páčání tohoto typu trestné činnosti. Na závěr práce jsem poté formulovala mé návrhy de lege ferenda, které vychází z poznatků, které jsem v průběhu psaní této práce získala a také z názorů, které jsem si během studia literárních zdrojů vytvořila.

Bezesporu největší prostor jsem ve své práci věnovala oběti znásilnění, a to z několika důvodů. Především proto, že pachateli trestných činů se vždy věnovalo více pozornosti, než oběti - zkoumala se jeho procesní práva, hledala se řešení, jak na odsouzeného v rámci penitenciárního systému co nejlépe působit za účelem jeho převýchovy, hledaly se pro něho alternativní tresty. A také proto, že oběť znásilnění je zvlášť citlivou obětí a jako takové by jí proto měla být věnována zvláštní pozornost. Situace, kdy se nauka věnovala především pachateli a oběť opomíjela, se sice v poslední době radikálně mění a rozšiřování práv a ochrany obětí je předmětem mnoha novelizací, přesto si myslím, že ve vztahu k oběti činu, kterým se zabývám ve své práci, to stále není dostatečná změna. Dalším důvodem mého zvýšeného zájmu o oběť byla pak také závažnost primární újmy a velmi častý výskyt sekundární viktimizace.

Na základě empirických výzkumů, se kterými jsem se setkala během studia materiálů pro tuto práci, bylo prokázáno, že trestného činu znásilnění se dopouští jen velmi nízké procento deviantních jedinců, tedy těch, u nichž je určitá pravděpodobnost narušení schopnosti ovládat své jednání nebo rozpoznat jeho protiprávnost. Ze statistických údajů je pak možné zjistit, že téměř polovina pachatelů této trestné činnosti jsou recidivisté. Z toho vyplývá, že současná právní úprava neplní svou úlohu, jelikož pachatele dostatečně neodrazuje od páčání tohoto druhu trestné činnosti. Vezmeme-li v úvahu také závažné, především psychické, následky,

kteří znásilnění pro svou oběť má, měl by být potencionální trest daleko vyšší. Pokud pachatel netrpí závažnou duševní poruchou, má možnost sám učinit rozhodnutí o svém jednání. Neoklasičtí kriminologové ve svých tezí označují pachatelovo jednání za výsledek jeho racionální volby a já se s nimi v tomto plně ztotožňuji. Lze tvrdit, že pachatel činí informované rozhodnutí, jelikož nelze předpokládat, že by nevěděl, co svým činem oběti způsobí. Míra bezohlednosti na straně takového člověka a velikost traumatu, který způsobí, by se pak měla odrážet ve výši jeho trestu.

Trestný čin znásilnění neodmyslitelně souvisí s pojmem svobody. Během studia se stále setkáváme s velmi důležitým pravidlem: "Svoboda jednoho končí tam, kde začíná svoboda druhého." Dokud se budou někteří jedinci domnívat, že ať již pro svou fyzickou sílu, společenský vliv, majetek či z jiného důvodu mohou činit cokoli, i kdyby tím omezovali svobodu druhých, dokud společnost jako celek plně nepřijme tuto zásadu za svou a ta se nezačne více odrážet v právních normách, nevymizí žádné druhy násilí a nesníží se ani množství případů znásilnění.

POUŽITÉ ZDROJE

Monografie:

BLATNÍKOVÁ, Šárka a Karel NETÍK. *Predikce vývoje pachatele*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008, 216 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3380-755.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s. ISBN 978-807-3802-134.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 191 s. ISBN 978-802-4720-142.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 2. vyd. Praha: Leges, 2010, 904 s. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-49-3

KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, 2008, 292 s. ISBN 978-807-3451-615.

MUSIL, Jan, Zdeněk KONRÁD a Jaroslav SUCHÁNEK. *Kriminalistika*. 2., přeprac. a dopl.vyd. Praha: C. H. Beck, 2004, 606 s. ISBN 80-717-9878-9.

NOVOTNÝ, František. *Trestní zákoník 2010: stav k 1.4.2010 : komentář, judikatura, důvodová zpráva*. Praha: Eurounion, 2010, 838 s. ISBN 978-807-3170-844.

NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008, 527 s. ISBN 978-807-3573-775.

PAVLOVSKÝ, Pavel. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2009, 226 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4726-182.

RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2007, 730 s. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-807-1795-599.

VERNEROVÁ, Eva. Některé aspekty vyšetřování trestného činu znásilnění. In: *Příspěvky ke kriminalistice: mezinárodní sborník prací kriminalistů Humboldtovy university v Berlíně a Univerzity Karlovy v Praze*. Prah: Karolinum, 1990, 145 an. ISBN 80-70-66-243-3.

VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3., nezměn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 978-802-1040-564.

Internetové zdroje:

Deuteronomium, 22. kapitola. *Bible svatá Online* [online]. [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: <http://www.etf.cuni.cz/~rovnanim/bible/k/Dt22.php>

Rape: Weapon of war. In: *OHCHR* [online]. © 1996-2012 [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: <http://www.ohchr.org/en/newsevents/pages/rapeweaponwar.aspx>

Statistiky. *Stopznásilnění.cz* [online]. © 2009 [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: <http://stopznasilneni.cz/cz/znasilneni/statistiky>

Statistiky. *Policie ČR* [online]. © 2010 [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/policie-cr-web-informacni-servis-statistiky.aspx>

Porucha osobnosti. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Porucha_osobnosti#cite_note-mkn-2

Legislativní ochrana obětí trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obětí na soukromí během trestního řízení: Právní analýza a návrhy systémových změn. In: *Liga lidských práv* [online]. [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: http://www.llp.cz/_files/file/Analiza1_viktimizace_soukromi_Liga_lidskych_prav.pdf

Znásilnění. In: *Bílý kruh bezpečí* [online]. 21.4.2009 [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: <http://www.bkb.cz/pomoc-obetem/trestne-ciny/znasilneni/>

Návrh zákona o obětech trestných činů. In: *Knihovna připravované legislativy* [online]. [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: <http://eklep.vlada.cz/eklep/page.jsf?pid=KORN8KMJPPBK>

Prevence kriminality. In: *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. (c) 2005 [cit. 2012-03-24]. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/prevence/system/pojmy/1.1.htm>

Periodika:

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Postupy profilování u trestného činu znásilnění. In: *Kriminalistický sborník*. Praha: Kriminalistický ústav Policie ČR, 2007, s. 37 - 40.

Právní předpisy:

117/1852 Ř.z. - Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích

zák. č. 86/1950 Sb., trestní zákon

zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákon

zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

zák. č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti

zák. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

návrh zákona o obětech trestných činů

Judikatura Nejvyššího soudu ČR:

3 Tdo 535/2009

3 Tdo 1305/2005

4 Tdo 592/201

4 Tdo 821/2010

7 Tdo 841/2010

7 Tdo 1051/2011

11 Tdo 1127/2009

POUŽITÉ ZKRATKY

OSN = Organizace spojených národů

EU = Evropská unie

TZ = Trestní zákoník

TŘ = Trestní řád

ZOTČ = Zákon o obětech trestných činů

RESUMÉ

Tato práce se skládá z šesti kapitol a zaměřuje se na trestněprávní a kriminologické aspekty trestného činu znásilnění. O tomto tématu jsem se rozhodla psát zejména z důvodu závažnosti následků způsobených obětí a z důvodu nebezpečnosti jeho pachatele.

Obsahem první kapitoly je úvod do problematiky, tedy především nástin historického vývoje v této oblasti a rozbor současné právní úpravy se zaměřením na pojmy, jejichž výklad by mohl být problematický. Kapitola je zakončena prezentací statistických údajů týkajících se znásilnění a jejich grafickým znázorněním.

Další kapitola se soustřeďuje na pachatele znásilnění a to hlavně na jeho osobnost, typologii a predikci jeho dalšího vývoje.

Následující část práce se velmi podrobně zabývá oběťmi této trestné činnosti, zejména pak primární a sekundární újmou jim způsobovanou a druhy pomoci, která může být těmto osobám poskytována. Značný prostor je v této kapitole věnován návrhu zákona o obětech trestných činů, který bude v případě jeho schválení z hlediska současné právní úpravy a jejich nedostatků velmi průlomovou novelou, která zavede nové, dosud neupravené pojmy, jako je například druhotná újma či zvlášť zranitelná oběť, a rozšíří oblast ochrany obětí.

Ve čtvrté kapitole se práce zaměřuje na kontrolu tohoto typu kriminality, především pak na ukládání represivních opatření pachateli se zaměřením na ochranná opatření a na jednotlivá preventivní opatření, která lze ve vztahu k trestnému činu znásilnění použít.

Další část práce se zabývá vyšetřováním znásilnění a jeho procesními souvislostmi.

Poslední kapitola obsahuje mé návrhy de lege ferenda vycházející ze zjištění, ke kterým jsem dospěla v průběhu psaní této práce. Těmito návrhy jsou zvýšení trestních sazeb, které lze za daný čin uložit, přidání nové okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, odebrání oběti znásilnění ze seznamu poškozených, uvedených v § 163 TR, kteří dávají souhlas s trestním stíháním a rozšíření ochrany poskytované oběti § 209 TR.

ABSTRACT

THE CRIME OF RAPE – CRIMINAL AND CRIMINOLOGICAL ASPECTS

The thesis is composed of six chapters and is focused on criminal and criminological aspects of the crime of rape. I decided to write about this topic especially because of severity of the consequences caused by this crime to the victim and because of the dangerousness of the offender.

Chapter One is subdivided into six parts and it contains the introduction to the topic, in particular the outline of the historical development in this area and analysis of the current legislation with focus on terms which could be difficult to interpret. This chapter ends with presentation of static data regarding to the crime of rape and their graphical representation.

Next chapter consists of three parts and is focused on the offender of the crime of rape, particularly on his personality, typology and prediction of his future development.

Following part of the thesis is subdivided into five parts. It deals in great detail with victims of this type of crime especially with primary and secondary victimization caused to them and with all kinds of help that could be provided to them. Considerable scope of this chapter is dedicated to the bill on victims of the crime which could be from the perspective of current legislation and its deficiencies in case of adoption a breakthrough amendment to the legislation which introduces new previously untreated terms like secondary harm or particularly vulnerable victim and also extends the area of protection of victims.

In Chapter Four which consists of two parts is the thesis aimed on crime control in particular on imposition of punitive measures with focus on protective measures and on individual preventive measures which could be used in relation to the crime of rape.

Next part of my thesis deals with investigation of the crime of rape and its procedural context.

Last chapter is subdivided into four parts and contains my proposals *de lege ferenda* based on findings to which I arrived at during writing of my thesis. Those proposals are increasing of the sentences which could be imposed for this crime, addition of a new circumstance conditioning use of a higher punishment, removing the victim of rape from the list of injured parties in § 163 of Criminal Procedure Act who has to give an approval to the prosecution and extension of protection provided to the victim by § 209 of Criminal Procedure Act.

KLÍČOVÁ SLOVA/KEY WORDS

znásilnění

oběť

sekundární viktimizace

Rape

Victim

Secondary victimization